

ХАРАКТЕРИСТИКА ГЛОБАЛЬНОЇ СТАДІЇ І ПРОБЛЕМА ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті досліджені сутність, ознаки і форми процесу глобалізації. Виявлені характерні риси, а також позитивні та негативні наслідки даного процесу. Автором визначені основні тенденції і проблеми інституційного забезпечення економічного розвитку країн та регіонів світу в сучасних економічних умовах.

Ключові слова: глобалізація, інтернаціоналізація, інтеграція, світове господарство, культурна глобалізація, політична глобалізація, транснаціональні корпорації, взаємодія, інституціоналізація, глобальний інформаційний простір.

В статье исследованы сущность, признаки и формы процесса глобализации. Выявлены характерные черты, а также положительные и отрицательные последствия данного процесса. Автором определены основные тенденции и проблемы институционального обеспечения экономического развития стран и регионов мира в современных экономических условиях.

Ключевые слова: глобализация, интернационализация, интеграция, мировое хозяйство, культурная глобализация, политическая глобализация, транснациональные корпорации, взаимодействие, институционализация, глобальное информационное пространство.

In this article the nature, characteristics and forms of globalization are investigated. The characteristic features, as well as, positive and negative consequences of this process are analyzed. The author identifies the basic trends and issues of institutional procurement economical development of countries and regions of the world in the current economic conditions.

Key words: globalization, internationalization, integration, global economy, cultural globalization, political globalization, transnational corporations, cooperation, institutionalization, the global information sphere.

Постановка проблеми. Одним з ключових процесів розвитку світового господарства на межі ХХ–ХХІ століть є прогресуюча глобалізація, яка являє собою якісно новий етап розвитку інтернаціоналізації господарського життя.

Ставлення до глобалізації як фахівців, так і всього населення планети є неоднозначним, а інколи і діаметрально протилежним. Це пов'язано з різними точками зору на саме поняття «глобалізація», його часових меж, а також на наслідки глобалізаційних процесів, в яких одні вбачають серйозну загрозу світовій економічній системі, а інші – засіб подальшого прогресу економіки. Поза сумнівом, наслідки глобалізації можуть носити як позитивний, так і негативний характер, проте альтернативи їй немає.

Щодо часових меж глобалізації, то існують різні погляди. Деякі вчені зазначають, що процес глобалізації бере свій початок з часів античності, інші вважають, що в період формування світових ринків. Сутність процесу глобалізації, яка швидко поглиблюється на рубежі ХХ–ХХІ ст., полягає у тому, що людство попри всю його роз'єднаність дедалі більше усвідомлює себе інтегральним, єдиним у своїй внутрішній різноманітності суб'єктом всесвітньо-історичної творчості [1, с. 2].

Історія людства свідчить, що протилежні за напрямком, але по суті взаємно доповняльні, тенденції соціальної інтеграції й дезінтеграції завжди були об'єктивно необхідними для поступового розвитку. Економічна експансія держав (етносів), які випереджали у своєму розвитку сусідів, підкріплена прямими військовими агресіями, призводила до створення імперій, що формували певний цивілізаційний простір. В межах такого простору прискорювався інформаційний обмін, відбувалося взаємне збагачення культур, вищого рівня сягали продуктивні сили. Разом із тим наростали суперечності, викликані, у першу чергу, асиметрією в економічному зростанні метрополій і колоній, а поруч – опором уніфікуючому, нівелюючому впливу цивілізаційних процесів на самотні культури етносів. Результатом ставали вибухи, що руйнували імперії, на уламках яких виникали нові держави. Проте потреби економіки диктували пошук нових форм інтеграції, а інтеграційні процеси з необхідністю спричиняли пошук дезінтеграційних сил. До останнього часу взаємодія інтеграційних і дезінтеграційних тенденцій мала стихійний характер, оскільки у ролі суб'єктів економічної, політичної, культурної діяльності виступали спільноти рівня не вище, ніж нації

(від імені яких виступали уряди держав, суспільно-політичні рухи тощо). Досі стихійно формуються асиметричні економічні та культурні зв'язки між країнами, не існує механізмів координації використання природних ресурсів, демографічної політики тощо.

Метою статті є дослідження теоретичних засад глобалізації як процесу економічного розвитку світового господарства та визначення основних тенденцій інституційного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Становлення людства як цілісного, відносно єдиного суб'єкта глобального шабля діяльності було детерміноване низкою складних соціально-економічних, політичних, ідеологічних та культурних процесів ХХ ст. Цьому сприяли як досягнення науково-технічної революції (широке впровадження прогресивних технологій, новітніх засобів транспорту та зв'язку, комп'ютеризація та інформатизація суспільства, освоєння космосу), так і поступове зростання гостроти ресурсно-економічних, екологічних, демографічних та інших проблем світової спільноти, що почали сприйматися як глобальні проблеми сучасності.

Можна сказати, що глобалізація є вищою стадією інтернаціоналізації, її подальшим розвитком, коли кількісні зміни, що довго накопичувалися, привезли до якісного стрибка. Світ стає єдиним ринком для більшості ТНК і більшість регіонів відкрита для їхньої діяльності.

Глобалізація стала найважливішою характеристикою сучасної світової системи, однією з найбільш впливових факторів, що визначають хід розвитку нашої планети. Вважається, що жоден процес в суспільстві (економічний, політичний, юридичний, соціальний і т. д.) не можна розглядати обмежено. Тому глобалізація зачіпає практично всі сфери суспільного життя, включаючи економіку, політику, ідеологію, соціальну сферу, культуру, екологію, безпеку, спосіб життя, а також безпосередньо і умови існування людства.

Як зазначає Н. Рімашевська, глобалізація – це взаємодія держав, народів, етносів, соціальних груп в єдиній системі стосунків на планетарному рівні; це система відкритого культурного обміну, запозичення моделей поведінки і адаптація культурних стереотипів; це розширення кордонів спілкування у всіх сферах людської діяльності і виникнення єдиного економічного, екологічного, інформаційного простору, що викликає необхідність вироблення погоджених дій народами і державами. В такому світі люди спілкуються один з одним незалежно від їх географічного місцезнаходження за допомогою телекомунікацій, Інтернету, комп'ютерам, аудіовізуальним засобам зв'язку. Основою глобалізації є інтенсивна

інформатизація, що призводить до утворення інформаційного гіперпростору [2, с. 8].

Визначаючи сутність поняття «глобалізація світового господарства», одні економісти як основну ознаку цього явища називають взаємозалежність економік. Генеральний директор Міжнародного бюро праці Мішель Хансенн у доповіді на 85-й сесії Міжнародної конференції праці (Женева, червень 1997 р.) наголошував, що глобалізація є складним явищем взаємозалежності економік, що виникає у зв'язку з обміном товарів і послуг та потоками капіталів.

Близьким до цього є визначення глобалізації як процесу, завдяки якому досягнення, рішення і діяльність людей в одній частині земної кулі справляють значний вплив на окремих людей і їхні спільноти в усіх частинах світу, тобто глобалізація є масштабним процесом, який активно впливає на світове господарство. При цьому глобалізація як процес світового рівня обумовлює інтенсифікацію взаємозв'язків, взаємодії та взаємозалежності держав.

Глобалізацію світової економіки характеризують і як сукупність процесів організованого використання матеріальних і нематеріальних ресурсів у масштабі всієї планети. Існує точка зору, що глобалізація – це сукупність викликів і проблем сьогодення.

Деякі вчені вважають, що на сьогодні в світі відбувається «зіткнення глобалізацій», оскільки глобалізація проявляється у трьох формах, кожна з яких характеризується власним проблемним потенціалом. Перша – це економічна глобалізація, що є результатом нещодавньої революції в технологічно-інформаційному секторі, торговельній та інвестиційній галузях. Її головними рушіями є корпоративний бізнес, а також державні й міжнародні структури. Результати економічної глобалізації спричинили нерівність між державами і викликали стурбованість світової спільноти з приводу вирішення проблем глобальної конкурентоспроможності.

Культурна глобалізація власні витоки визначає в закономірних процесах технологічної революції і наслідках економічної глобалізації, які разом призводять до активізації процесу переміщення культурних товарів. Головною її дилемою на сьогодні є вибір між уніфікацією і різноманітністю. Політична глобалізація характеризується переважанням на міжнародній арені США та їх політичних інститутів, а також широким спектром міжнародних і регіональних організацій з мережею представницьких зв'язків [3, с. 45].

Сфери, інститути та інструменти економічної глобалізації відомі. До них відносять міжнародну торгівлю, міжнародний поділ праці, тран-

снаціональні корпорації, загальні управлінські принципи, що включають стратегічне управління, контроль над якістю, децентралізацію менеджменту, міграція трудових ресурсів, фінансові потоки.

Параметри політичної глобалізації визначаються кризою потенціалу окремих держав, зростанням проблем планетарного масштабу, збільшеною роллю міжнародних організацій, виникненням нової політичної культури. Важливою особливістю політичної глобалізації є те, що ні в одному своєму прояві вона не досягла таких масштабів, які спостерігаються, наприклад, в глобалізації фінансових ринків. Політична глобалізація найбільш розвинена в сферах міжнародних відносин і політичної культури. Проте держава відчайдушно чинить опір, захищає свій суверенітет і досі залишається важливим чинником у вирішенні проблем.

Культурна глобалізація – багатогранний процес, що торкається стосунків між релігіями і етносами, традиційними і сучасними цінностями, різними культурними орієнтаціями, стилями життя і споживчими перевагами. У все більшій мірі цей процес піддається дії новітніх технологій у сфері інформації і комунікації [4, с. 65].

Як зазначає Ю. Шишков: «В результаті всіх цих зрушень ступінь економічної, науково-технічної, правової і інформаційної взаємозалежності національних господарств досягла такої критичної маси, коли стали неминучі, щонайменше, три принципово нових явища» [5, с. 7].

По-перше, світова економічна спільнота з рихлої сукупності більш-менш взаємозв'язаних країн перетворюється на цілісну економічну систему, де національні (державні) соціуми стали складовими елементами єдиного всесвітнього економічного організму, з'єднаними вже не просто міжнародним поділом праці, але і гігантськими за своїми масштабами, інколи всесвітніми виробничо-збутовими структурами, глобальною фінансовою системою і планетарною інформаційною мережею. Особливо така взаємозалежність характерна для високотехнологічних галузей.

По-друге, в умовах глобалізації національні і міжнародні економічні відносини починають мінятися ролями. Національні відносини були первинними, міжнародні – вторинними. Проте в час формування наднаціональних фінансових і інших ринків та виробничо-збутових структур міжнародні економічні відносини стають важливішими, тоді як національні відносини навіть дуже великих і вельми могутніх країн, не говорячи вже про країни-аутсайдери, вимушені пристосовуватися до реалій глобальної економіки.

По-третє, глобалізація об'єктивно веде до розмивання і знецінення регулюючих функцій

національної держави, яка вже не може, як раніше, захищати національну економіку від несприятливих зовнішньоекономічних дій. Більше того, держава вже не в змозі регулювати ті економічні, соціальні і культурні процеси, які виплеснулися за межі національних кордонів та стали самостійними та некерованими [5].

Більшість дослідників проблематики глобалізації погоджуються, що її характерними рисами є:

- посилення взаємозалежності держав, етносів, людей у всіх сферах життєдіяльності;
- формування світового ринку фінансів, товарів та послуг;
- формування глобального інформаційного простору;
- послаблення можливостей національних держав щодо формування незалежної економічної політики;
- формування метапростору в умовах утворення та функціонування транснаціональних фінансових телекомунікаційних та інших мереж;
- тяжіння світової економіки до єдиних стандартів, цінностей, принципів функціонування під впливом обміну товарами, робочою силою, капіталом, культурними цінностями;
- забезпечення здійснення будь – якого виду діяльності в реальному масштабі часу;
- перетворення знання на головний елемент суспільного багатства;
- вихід бізнесу за межі національних кордонів шляхом формування транснаціональних корпорацій, які нівелюють політичні важелі впливу держав на міжнародній арені;
- імплементація та домінування в повсякденній практиці міжнародних відносин та внутрішньополітичному житті принципово нових, універсальних ліберально-демократичних цінностей, в першу чергу пов'язаних із забезпеченням прав людини і громадянина;
- становлення єдиної системи зв'язків та нової конфігурації світової економіки;
- посилення диспропорцій у світовому господарстві і наростання поляризації світової економіки [6, с. 42].

В умовах глобалізації світове господарство стає єдиною інтегрованою соціально-економічною системою, в якій спостерігається цілий ряд суперечливих тенденцій.

По-перше, це тенденція до економічної інтеграції на мікро- та макрорівні. Якщо визначати глобалізацію як процес, то можна характеризувати його як поступове екстенсивне та інтенсивне перетворення світових економічних систем в межах світового господарства в новий якісний стан, де взаємодіють переважно «глобальні

гравці» на полях національних держав. Така трансформація вказує на феномен розпочатої дифузії мікро- і макроекономічних систем.

Якщо визначати глобалізацію як взаємодію різних типів «глобальних гравців», в тому числі ТНК, які традиційно належали до мікроекономічних систем на полях національних держав, тобто на полях макроекономічних систем, то це вказує на істотний компонент такої дифузії. У другій половині ХХ ст. транснаціональні корпорації перетворилися в основну ланку світової виробничої системи. Виробнича діяльність, механізм поєднання факторів виробництва, коопераційні зв'язки – всі ці процеси набувають загальносвітового характеру, вимагають глибокого поділу праці, що існує між різними державами та реалізуються не тільки на світовому ринку, але і всередині окремих корпорацій.

Формування транснаціональних корпорацій – це не лише всесвітня виробнича інтеграція, але й соціально-економічна інтеграція в рамках господарських ланок. Частка ТНК у світових витратах на НДДКР перевищує 70%, а в загальній кількості патентів і ліцензій – 80%. Обороти найбільших ТНК перевищують величину валового національного продукту багатьох країн. У сучасному світі ТНК відіграють системоутворюючу роль, а глобальна економіка набуває своєї інституційної форми.

Всупереч поширеним уявленням, переважна більшість транснаціональних корпорацій прагнуть діяти на регіональному, а не глобальному рівні. Основні активи та продаж ТНК припадає на ті країни та регіони, де знаходяться їх штаб квартири, там розміщуються і інвестиції. Типова картина – 2/3 робочої сили і більше 2/3 продукції ТНК припадає на долю країни походження. У 85% випадків мова йде про одну з багатих країн, що входять в Організації економічного співробітництва та розвитку.

По-друге, сучасна світова спільнота характеризується протилежною тенденцією до наростання відособлення і протиріч між суб'єктами глобального господарювання. Перехід стосунків на новий якісний рівень, розвиток міждержавних протиріч не заперечується розвитком інтеграційних процесів, які відтворюють ці протиріччя в новій якості. Ця тенденція виявляється в постійних соціально-економічних конфліктах між угрупованнями, що інтегруються, і наростанні протиріч між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, всередині світового господарства. Це протиріччя носить якісний характер, але воно має і кількісний аспект, пов'язаний із збільшенням розриву в рівні доходу на душу населення між розвиненими країнами і більшістю країн, що розвиваються. На планеті

все потужніше діють глобальні закономірності та тенденції, характер яких визначається переважно інтересами і можливостями невеликої групи найпотужніших держав, міжнародних фінансових установ і транснаціональних корпорацій. Існує прірва між світовими лідерами та рештою країн, яка стрімко збільшується [7].

По-третє, сучасне світове господарство характеризується прискореним розвитком інституційного оформлення як інтеграційних тенденцій, так і тенденцій, пов'язаних з наростанням внутрішніх протиріч в світовій спільноті. Ця інституціоналізація містить в собі внутрішнє протиріччя між бюрократизацією світогосподарських демократичних тенденцій, пов'язаних з появою альтернатив влади бюро- і технократії, фінансової олігархії, що інтенсифікується, на світовому рівні. Тенденція бюрократизації світогосподарських інтеграційних процесів ілюструється зростанням ролі таких інститутів як центри фінансового, економічного, політичного управління західноєвропейською інтеграцією, зростанням ролі американської державної бюрократії в регулюванні соціально-економічних відносин всередині американського континенту, зростанням ролі фінансових інститутів, що не є державно-бюрократичними утвореннями (Міжнародний валютний фонд і Світовий банк). Останні стають суб'єктами, що визначають соціально-економічну політику як країн, що безпосередньо беруть участь в їхній діяльності, так і держав, які не приймають активної участі в їхній діяльності. Таким чином, з однієї сторони ми спостерігаємо тенденції до розвитку бюрократичних інституційних форм світової інтеграції і концентрації світового панування в рамках відносно обмеженого кола інститутів; з іншого – нелінійний, «пульсуючий» розвиток протилежних тенденцій до демократичного регулювання світогосподарських відносин. Конкретними прикладами такого роду інститутів можуть бути організації екологічного характеру, Всесвітня конфедерація професійних союзів, жіночі, молодіжні, культурні, творчі союзи і інші громадські організації, що поступово виходять за національні рамки і перетворюються на реальну світову силу.

Сучасний рівень розвитку міжнародних відносин стимулює глобалізацію різних видів професійної діяльності. Так, в останні десятиліття з'явилися глобальні аудиторські та юридичні фірми. У сфері юридичних послуг, яка регулюється національним законодавством, процес глобалізації йде набагато повільніше, ніж в аудиті, і результати його набагато більш скромні.

Треба підкреслити, що ринок праці глобалізується повільно і суто вибірково. Перш за все,

мову ведуть про висококваліфікованих фахівців, які користуються найбільшим попитом на світовому ринку праці, та людей, що володіють унікальними здібностями. Решта наштовхуються на бар'єри, які перешкоджають вільному переусуванню для найкращого використання робочого потенціалу, але й вони відчувають на собі зростаючий вплив глобалізації, включаючись у формуються системи світогосподарських зв'язків.

В умовах глобалізації особливої уваги вимагають дисфункції, властиві запозиченим інститутам: атрофія і переродження інституту, у випадку його непридатності, несумісності з культурними традиціями або інституційною структурою реципієнта; активізація альтернативних інститутів та відторгнення, пов'язане з активізацією інститутів, несподіваною для ініціаторів трансплантації; інституційний конфлікт, що виражається у виникненні життєздатного інституту, істотно відрізняється від вихідного і неефективного; парадокс передачі, в результаті безкоштовної передачі більш ефективної технології донор може виграти за рахунок реципієнта.

По-четверте, комплекс протиріч, пов'язаних з поширенням постіндустріальних, інформаційних технологій і комунікацій по всьому світу, зокрема протиріччя інтернаціоналізації і локалізації виробничих процесів, що знаходить один зі своїх вирішень у формуванні відкритих глобальних технологічних систем.

Один з підходів до визначення суті глобалізації пов'язує розвиток процесів глобалізації з генезисом постіндустріальних інформаційних технологій і якісними змінами, що протікають не лише в технологічному базисі економічних систем, але і в їх структурі, оскільки саме це вказує на новий контекст процесу глобалізації. Інформація – це невід'ємний атрибут сучасності, що дозволяє говорити про глобальну економіку як про нову реальність і відрізняє її від світової економіки минулого.

Глобальна економіка характеризується як єдина система, здатна працювати в режимі реального часу в масштабі всієї планети. Сутність такої економіки складають інформаційні та комунікаційні технології, перетворившись на її найбільш важливу інфраструктуру. Це дозволяє здійснювати глобальне управління капіталами в глобальному масштабі.

В період становлення глобальної інформаційної економіки характерною рисою є поєднання тенденцій до оновлення чи знищення старих структур (інститутів, стосунків, агентів) і одночасного формування нових. На рівні національної економіки основним протиріччям становлення інформаційної економіки є протиріччя між традиційними елементами виробничих сто-

сунків і інноваційними елементами виробничих стосунків, що є властивими високотехнологічній інформаційній економіці, яка розвивається.

По-п'яте, протиріччя між «Північчю» і «Півднем» виявляється в серйозних глобальних технологічних диспропорціях. Терміном «Північ» позначається економічний простір, «батьківщина» глобальних гравців. «Північ», успадкувавши досягнення століть буржуазного розвитку і маючи обмежене, стійко відтворне населення з глибокими традиціями та практикою життя в умовах ринку, створює і використовує високі технології, кваліфіковану робочу силу і можливість прориву в постіндустріальні сфери, поглинаючи при цьому велику частину (до 80%) природних ресурсів і при цьому вивозить в третій світ «брудні» технології, що вимагають масового використання низькокваліфікованої робочої сили та виснажують природне середовище. «Південь» постачає розвиненим економікам природні ресурси, концентрує доіндустріальні і «брудні» індустріальні технології, які призводять до загрозливих екологічних, соціальних, демографічних проблем.

Отже, треба зазначити, що глобалізація стала найважливішою характеристикою сучасної світової системи, однією з найбільш впливових факторів, що визначають хід розвитку нашої планети. Глобалізація зачіпає практично всі сфери суспільного життя, вона є масштабним процесом, який активно впливає на світове господарство. Глобалізацію світової економіки характеризують і як сукупність процесів організованого використання матеріальних і нематеріальних ресурсів у масштабі всієї планети. Глобалізація – це сукупність викликів і проблем сьогодення. Оскільки сьогодні в умовах глобалізації світове господарство стає єдиною інтегрованою соціально-економічною системою, в якій спостерігається цілий ряд суперечливих тенденцій, існує нагальна необхідність дослідження основних тенденцій глобалізації і визначити напрями та проблеми інституційного забезпечення глобального економічного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білорус О. Глобалізація розвитку і соціальна безпека / О. Білорус, Н. Маслова-Лисичкіна // Віче. – 2008. – № 5. – С. 22–44.
2. Римашевская Н. М. Население и глобализация / Н. М. Римашевская. – М. : Наука, 2004. – 328 с.
3. Кальченко Т. В. Глобальна економіка: методологія системних досліджень : монографія / Т.В. Кальченко. – К. : КНЕУ, 2006. – 248 с.
4. Уотерс М. Глобализация / М. Уотерс // Глобализация: контуры XXI века : реферативный сборник. Серия «Глобальные проблемы современности». – М. : ИНИОН РАН, 2004. – С. 50–67.

5. Шишков Ю. В. Глобализация – враг или союзник развивающихся стран? / Ю. В. Шишков // Мировая экономика и международные отношения. – 2003. – № 4. – С. 3–14.
6. Проскурин С. Глобализация как фактор поляризации современного мира / С. Проскурин // Социально-гуманитарные знания. – 2001. – № 4. – С. 41–65.
7. Павленко Ю. Глобалізація та цивілізаційні зрушення сьогодні / Ю. Павленко // Міжнародна економічна політика. – 2005. – Випуск 1. – С. 100–120.

УДК 330.341.1

Адаманова З. О.

ОСОБЕННОСТИ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ СТРАН С ПЕРЕХОДНОЙ ЭКОНОМИКОЙ

У статті розглянуті різні стратегії і концепції інноваційно-економічного розвитку, що реалізуються в країнах з перехідною економікою, а також досліджені проблемні напрями в реформуванні національних економічних систем регіону Центральної і Східної Європи і країн Співдружності незалежних держа. Автором проаналізований світовий досвід трансформаційних процесів, який дозволив визначити концептуальні моделі економічного зростання.

Ключові слова: інновації, економічні трансформації, національна економічна система (НЕС), національна інноваційна система (НІС), інноваційні трансформації.

В статье рассмотрены различные стратегии и концепции инновационно-экономического развития, реализуемые в странах с переходной экономикой, а также исследованы проблемные направления в реформировании национальных экономических систем региона Центральной и Восточной Европы и стран Содружества независимых государств. Автором проанализирован мировой опыт трансформационных процессов, который позволил определить концептуальные модели экономического роста.

Ключевые слова: инновации, экономические трансформации, национальная экономическая система (НЭС), национальная инновационная система (НИС), инновационные трансформации.

Different strategies and conceptions of innovation and economic development, realized in countries with a transitional economy are considered in the article, and also problem directions are investigational in reformation of the national economic systems of region of Central and East Europe (CVE) and countries of Concord of independent States (THE CIS). An author is analyzing world experience of transformation processes, which allowed to define the conceptual models of the economy growing.

Key words: innovations, economic transformations, national economic system (NES), national innovative system (NIS), innovative transformations.

Постановка проблеми. Бывшие социалистические страны ЦВЕ и СНГ, характеризующиеся как страны с переходной экономикой, находятся на этапе формирования полноценного рыночного хозяйства, что требует коренных преобразований во всех сферах экономических систем и надстроечных образованиях, а также интенсификации НТП как основы экономического роста.

В условиях активных трансформаций, четко проявляется многовариантность поведения в сфере инноваций, то есть реализуется возможности лавирования при создании модели хозяйственных отношений, построении специфичной конфигурации инновационной среды, использовании разнообразных подходов к формированию структуры национального инновационного процесса и особых комбинаций параметров научно-технологического развития.

Анализ литературы. В многочисленных исследованиях отечественных и зарубежных ав-

торов подчеркивается необходимость интенсификации инновационных процессов в странах с переходной экономикой как основы устойчивого развития, успешного завершения трансформационных процессов. Особенности инновационного развития стран с переходной экономикой, предложенные модели возможных вариантов развития экономики этих государств, обоснование целесообразности использования разнообразных методов государственного регулирования, отраженные в работах Гринберга Р., Колодко Г., Кларка Э., Павлика П., Рихтюка В. и др. выступают основой для дальнейшего развития теории и практики инновационного трансформирования.

Целью данной работы является исследование особенностей инновационного развития стран с переходной экономикой, а также определение взаимозависимости между различными стратегиями и концепциями инновационно-экономического развития.

Изложение основного материала. По проведенным преобразованиям НЭС в странах ЦВЕ

и СНГ можно сделать обобщения, представленные в табл. 1 [1, с. 14–17; 2, с. 8–12; 3, с. 21–23].

Таблица 1.

Общие различия в трансформационных преобразованиях экономики в странах ЦВЕ и СНГ.

Направления трансформации	Страны ЦВЕ	Страны СНГ
Либерализация экономической деятельности	Обеспечена либерализация экономической деятельности на внутринациональном пространстве.	Обеспечена либерализация экономической деятельности, однако сформированы неформальные институты.
Реформирование отношений собственности	Сформирован институт частной собственности; проведена массовая приватизация государственного имущества.	Сформирован институт частной собственности; проведена массовая приватизация государственного имущества.
Институционально-правовое обеспечение	Формирование в целом завершено, в соответствии с преобразованиями обеспечивает стимулирование экономического роста.	Находится на этапе формирования, характеризуется противоречивостью, обеспечивает оздоровление.
Развитие предпринимательство	Созданы благоприятные условия для развития предпринимательских структур, особенно бизнеса.	Созданные условия не стимулируют развитие предпринимательства
Реформирование социальной сферы	Практически завершено. Созданы основные механизмы социального обеспечения.	Реформирование носит формальный характер, сохраняются существенные диспропорциональные проблемы.
Взаимодействие между средой	Сформированы основные институты функциональные механизмы (трансформационные технологии, ПИИ, политическое сотрудничество), достигнута значительная эффективность.	Институты и механизмы находятся на стадии формирования и пока не обеспечивают эффективного взаимодействия.

Наиболее успешными в проведении рыночных трансформаций являются Чехия, Венгрия, Польша, Словакия и Словения. Новая структурная модель экономики этих стран характеризуется стремительным развитием среднетехнологических производств (транспортное машиностроение, электротехника, оптическое приборостроение и пр.) за счет привлечения иностранного капитала. Во второй группе стран следует выделить Болгарию, Румынию, Россию и Украину, где отмечается подъем в таких отраслях, как: металлообработка, топливная промышленность, легкая и пищевая промышленность, машиностроение и пр. [4, с. 46–47].

Характерными проблемными направлениями в реформировании и развитии экономики для стран ЦВЕ и СНГ остаются нехватка инвестиционно-финансовых ресурсов (за исключением некоторых стран, к примеру, Польши и Венгрии), низкий уровень доходов населения, высокий уровень инфляции и безработицы, изменение отраслевой структуры промышленности в направлении низкотехнологических отраслей (в особенности характерно для стран СНГ), изменение структуры и параметров торговли (импорт высокотехнологической продукции, экспорт продукции низкой степени переработки и сырьевых товаров), недостаток конку-

рентоспособных мощностей. Страны Центральной и Восточной Европы, осуществляя трансформационные преобразования, во многом сохранили существующий (на момент распада социалистической системы) научно-технологический потенциал. По показателям финансирования сферы НИОКР страны ЦВЕ находятся приблизительно на уровне Греции и Португалии, то есть на самом низком уровне в ЕС. Однако по показателям, связанным с обеспеченностью человеческими ресурсами, эти страны достигают среднего уровня ЕС. Например, в Румынии доля исследователей, занятых в частном секторе составляет 65,8% (что на 15% выше среднего уровня по ЕС). Однако главными причинами этого являются незначительные масштабы и высокая инерционность науки [5, с. 105].

Р. Гринберг разделил постсоциалистические страны Европы на две группы («удачников» и «неудачников» реформирования экономики) по показателю удельного веса государственных расходов в ВВП, обуславливающих экономическое развитие. В странах первой группы (Польша, Словения, Венгрия и др.) этот показатель составил 45–50%, во второй (Болгария, Румыния и др. – 25–35%). Экономическое развитие стран первой группы характеризова-

лось положительной динамикой уже с 1993–1994 гг., во второй группе – с 1998–1999 гг. (при этом темпы экономического роста были нестабильными). Доля бюджетных ассигнований в первой группе стран не уменьшилась, а в некоторых даже увеличилась [6, с. 84].

Среди стран с переходной экономикой возникли два кластера. Первый – страны ЦВЕ (с 2004 г. члены ЕС) – характеризовался одновекторной проевропейской ориентацией, следовательно, претерпел трансформации, адаптированные к условиям Европейского Сообщества. Второй – страны СНГ – отличается неоднородностью геополитических и геоэкономических позиций, следовательно, результаты трансформации значительно отличаются при однотипных установках. В результате в общей совокупности стран с транзитивной экономикой возникли вариации трансформации НЭС (в том числе инновационно направленных).

Так, по кластерам стран сформировались различные модели предпринимательских институтов в области инноваций [7, с. 81–83; 8, с. 20–23].

Модель стран ЦВЕ (Польша, Словакия, Чехия и др.) – развитие инновационной сферы на основе прямых иностранных инвестиций (ПИИ), притока высоких технологий и знаний (по каналам европейских ТНК, по каналам государственного сектора и наднациональной системы ЕС); развитие микроэкономических институтов осуществляется в соответствии с общеевропейскими стандартами и установками ЕС. Развитие инновационной среды базируется на поддержке наднациональной системы ЕС, общих социально-экономических трансформациях, имеющемся научно-технологическом потенциале. Широко используется имитационный процесс создания и развития социально-экономических, рыночных и инновационных институтов; западные модели внедряются без должной адаптации к национальным условиям и местным факторам. Инновационно направленные трансформации носят системный и комплексный характер, эффекты от их осуществления распространяются во внутринациональном пространстве при определяющей роли государства и наднациональных систем регулирования ЕС. В то же время универсальный характер европейских установок в большинстве случаев вступает в противоречие с практикой, которая сложилась в странах ЦВЕ в последнее десятилетие. В первую очередь речь идет о распределении выполняемых ролей между общеевропейскими и национальными инновационно-экономическими институтами, что порождает зависимость национальных структур от технико-

технологической поддержки стран Западной Европы, а также формирует «неравенство» экономических агентов на общеевропейском пространстве.

Модель стран СНГ (Россия, Украина, Беларусь и др.) – развитие инновационной сферы сдерживается неэффективными механизмами привлечения ПИИ и внутринациональных финансовых ресурсов, отсутствует системный подход к использованию мировых достижений НТП; развитие микроэкономических институтов асимметрично в различных сферах; ускоренными темпами развиваются низкотехнологические сферы национального хозяйства. Значительный научно-исследовательский и производственный потенциал в определенной степени утерян за годы рецессии, инновационные ресурсы не задействованы в реальном секторе. В структурных экономических трансформациях заложены противоречия, их формальный характер не приводит к необходимым результатам. Инновационно направленные трансформации не носят системного характера, а задекларированные стратегии реализуются частично. Концепция и национальные установки, имитируют зарубежные аналоги. Структурные преобразования НЭС носят разрозненный характер и не обеспечивают развитие высоко технологического комплекса (ВТК) не обеспечивают его связи с НИС.

Национальные модели остаются дезинтегрированными между собой и слабо консолидированы с международными институтами. Научно-технологическое развитие характеризуется недостаточными темпами, и во многих случаях осуществляются за счет «импорта» инновационных продуктов. В целом не сформированы национальные модели инновационного процесса на всех уровнях НЭС.

Преимущества и недостатки рассмотренных моделей были сформированы под влиянием денежной, финансовой, налоговой, таможенной, банковской, производственной и других систем государств. Так, в модели стран ЦВЕ возросла организационно-функциональная и финансовая зависимость от общеевропейского пространства и его институтов, сузились возможности формирования собственных национальных инновационных механизмов, и уменьшилось количество источников развития инновационной среды. Однако в странах этого кластера реализованы основные базовые инновации, а трансформационные преобразования экономики, нацелены на формирование инновационного типа экономического развития.

В условиях второго кластера результаты инновационно направленных трансформации менее значительны. Декларативный характер

установок национальных реформ не обеспечен взаимодействием с международными институтами. Единственным значимым преимуществом при этом является сохранение многовариантности стратегий инновационно-экономических преобразований.

Созданная организационно-институциональная структура сохраняет незавершенное (промежуточное) состояние, что позволяет, при должном учете более чем десятилетнего опыта постсоциалистических трансформаций, оптимизировать функционирование национальной инновационной среды. При этом сохраняется значительный технологический разрыв между всеми постсоциалистическими странами и странами Западной Европы. В сфере общественного производства практически всех стран ЦВЕ и СНГ проявились черты деинтеллектуализации труда и неэффективного использования инновационных ресурсов.

Мировой опыт трансформационных процессов в постсоциалистических странах позволяет выделить несколько концептуальных моделей (стратегий) экономического роста во вновь созданной рыночной экономике.

Стратегия сохранения предполагает экономическое развитие на основе сохранения существующего состояния НЭС, консервативных действиях государственной власти; недопущение «социального взрыва» и существенных политических преобразований в стране. Структурные реформы в экономике проводятся с незначительными темпами, в результате чего экономическая и производственная система находятся в состоянии застоя и стагнации. Не внедряются новые технологии, углубляются тенденции технологической деградации, не развиваются новейшие отрасли и научно-исследовательская сфера, постепенно разрушается имеющийся инновационно-производственный потенциал. Преимущественно выпускается продукция низкой степени переработки (сырье и полуфабрикаты и т. п.).

Стратегия защиты предусматривает экономическое развитие на основе защиты отечественных производителей на внутреннем и внешнем конкурентном пространстве. Проводится активная структурная реорганизация экономики и системы производства, направленная на создание замкнутого национального цикла расширенного производства и экономического обмена. Государственное регулирование сосредоточено на косвенном вмешательстве в экономику, создании условий экономического развития. Отсутствие конкуренции обуславливает снижение темпов модернизации производства и внедрения новых технологий и к закреплению устаревшего технологического уклада.

Стратегия конкуренции предполагает экономическое развитие, основанное на создании конкурентоспособной рыночной экономики открытого типа. Подобная стратегия способствует интенсификации инновационного процесса, внедрению передовых технологий. При этом государство, преимущественно косвенно, создает предпосылки к инновационно-экономическому развитию.

Ни одна из вышеперечисленных стратегий не может быть использована в «чистом» виде. Использование их в комбинации зависит от международной политической и экономической ситуации, конъюнктуры, особенностей развития отраслей экономики. Перечисленные стратегии реализуются в соответствии с двумя концепциями.

Путь «догоняющего» развития предполагает получение инновационных продуктов, знаний, технологий и пр. из внешних источников (стратегия «заимствования»). Для этого адаптируется НЭС, система образования, и государственного регулирования, а также другие институты (страны-имитаторы). Путь «опережающего» развития предусматривает создание собственных заделов новых знаний, их использование и реализацию. Соответственно создаются инвестиционные механизмы, материальная база и организационно-управленческое обеспечение (страны-новаторы) [9, с. 135–136].

Обе концепции могут использоваться в сочетании на различных этапах трансформаций, в различных секторах, по отношению к различным аспектам научно-технологического развития.

Современная государственная инновационная политика в странах, осуществляющих экономические трансформации, должна базироваться на следующих основополагающих принципах:

- моделировании возможных вариантов интенсификации инновационного развития, учитывающих национальные социально-экономические, структурно-производственные особенности, а также имеющийся научно-исследовательский потенциал, и международную конъюнктуру;
- диверсификации источников финансового обеспечения инновационного процесса, совершенствовании системы контроля использования государственных средств и стимулировании привлечения зарубежных частных и государственных инвесторов;
- модернизации и структурной реорганизации имеющейся производственной базы, повышении восприимчивости экономики к базовым инновациям, обеспечивающим коренные сдвиги в системе общественного произ-

водства и приоритетное развитие наукоемких отраслей;

- партнерстве государственного и частного секторов, повышении мотивации экономических агентов к инновационной активности, а также рентабельности и эффективности предпринимательства в научно-исследовательской и опорно-конструкторной сфере (НИОКР) и внедрении их результатов;
- развитии инновационной инфраструктуры, обеспечении эффективной интеграции научного и производственного секторов;
- законодательно-правовом и организационно-управленческом обеспечении интенсификации инновационного процесса, мобилизации имеющихся ресурсов, способствующих повышению эффективности системы государственного управления инновационным развитием, в том числе системы мониторинга и прогнозирования;
- соответствии государственной инновационной политике (ГИП), интересам общества;
- соблюдении экологических норм и обеспечении устойчивости инновационного развития.

Таким образом, многовариантность инновационного поведения в условиях переходной экономики проявляется в формировании институциональных условий интенсификации научно-технологического развития, которые определяются законодательно-правовыми, организационно-управленческими и социально-экономическими факторами. Вариации проявляются в следующих основных направлениях: распределение ресурсов и соответствующего обеспечения НТП; использование разнообразных организационно-экономических и законодательно-правовых форм; реализации направлений инновационного развития; применение совокупности рыночных инструментов ускоренные темпами научно-технологического развития

(конкурентная среда, коммерциализация результатов НИОКР, институциональные инвесторы и пр.).

ЛИТЕРАТУРА

1. Гринберг Р. Результаты экономических реформ в постсоциалистических странах / Р. Гринберг // Проблемы теории и практики управления. – 2003. – № 3. – С. 10–17.
2. Павлик П. Страны с переходной экономикой: тенденции развития и перспективы / П. Павлик // Проблемы теории и практики управления. – 2004. – № 1. – С. 6–13.
3. Павлик П. Страны с переходной экономикой: тенденции развития и перспективы / П. Павлик // Проблемы теории и практики управления. – 2004. – № 2. – С. 20–26.
4. Павлик П. Страны с переходной экономикой: состояние и перспективы роста / П. Павлик // Проблемы теории и практики управления. – 2001. – № 2. – С. 46–52.
5. Водопьянова Е. Концепция Европейского исследовательского пространства как зеркало науки старого света / Е. Водопьянова // Мировая экономика и международные отношения. – 2004. – № 11. – С. 99–105.
6. Ющенко Н. К. Институциональные преобразования в переходной экономике в системе факторов экономического роста / Н. К. Ющенко, А. М. Чаусовский // Наукові праці Донецького Національного технічного університету. Серія: економічна. Випуск 34. – Донецьк : ДонНТУ, 2001. – 254 с.
7. Кларк Э. Модели освоения странами ЦВЕ мирового опыта предпринимательства / Э. Кларк // Проблемы теории и практики управления. – 2003. – № 5. – С. 81–85.
8. Колодко Г. Уроки десяти лет постсоциалистической трансформации / Г. Колодко // Вопросы экономики. – 1999. – № 9. – С. 19–32.
9. Рихтюк В. Л. Інноваційне підприємництво як складова сталого економічного зростання / В. Л. Рихтюк // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 10. – С. 135–142.

УДК 338.433:346.54

Аджимет Г. Х., Аджимет Д. Х.

ОСОБЕННОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ В СТРАНАХ ЕС

В статье рассмотрены основные направления сельскохозяйственной политики стран ЕС. Выявлены особенности регулирования сельскохозяйственных рынков.

Ключевые слова: сельскохозяйственная политика, сельскохозяйственная продукция, гарантированные цены, регулирование, Европейский Союз.

У статті розглянуто напрямки сільськогосподарської політики країн ЄС. Виявлені особливості регулювання сільськогосподарських ринків.

Ключові слова: сільськогосподарська політика, сільськогосподарська продукція, гарантовані ціни, регулювання, Європейський Союз.

Basic directions of agricultural policy of countries EC are considered in the article. The features of adjusting of agricultural markets are reduced.

Key words: Agricultural policy, agricultural produce, assured prices, adjusting, European Union.

Постановка проблемы. В странах ЕС развитию аграрной отрасли уделяется достаточно большое внимание. Такая тенденция свидетельствует о заинтересованности глав государств в экономическом и социальном благополучии стран, поэтому на уровне государства разрабатываются программы, направленные на активное развитие данной отрасли. Значительные объемы финансирования в аграрную отрасль позволяют регулировать объемы производства и продаж, как на внутреннем, так и на внешнем рынке. Благодаря чему, до сих пор, странами-участницами ЕС не утрачены ведущие позиции по производству стратегически важных сельскохозяйственных продуктов (зерно, мясо, молоко).

Анализ последних публикаций. Особенности развития сельскохозяйственной политики стран ЕС исследовали такие ученые как С. М. Кваша [1], И. В. Кобута [2], О. Б. Чернега, В. С. Белозубенко [3], О. С. Щекович [4] и другие. Вместе с тем, недостаточно исследованными остались отдельные вопросы государственного регулирования сельского хозяйства стран ЕС.

Целью данной статьи является изучение особенностей сельскохозяйственной политики стран ЕС и целесообразность ее адаптации к отечественному аграрному рынку.

Изложение основного материала. В западных странах сельское хозяйство является эффективной отраслью, поскольку на правительственном уровне реализуется ряд целевых программ, направленных на сельское развитие. Политика сельского хозяйства направлена на стимулирование производства конкурентоспособной продукции требуемого количества и качества с использованием современных технологий выращивания и использования.

Государственная система регулирования построена таким образом, чтобы с одной стороны, поддержать производителя, и обеспечить население качественной продукцией, с другой – обеспечить конкурентоспособность отечественной продукции на мировом рынке.

Основными задачами государственной системы регулирования являются:

- установление предельного минимального уровня цен, по которым закупают сельхозпродукцию для обеспечения продовольственных резервов;
- ограничение импорта за счет установления граничных цен и введения компенсационных платежей, благодаря которым осуществляются прямые выплаты сельскохозяйственным производителям.

Управление данной системы осуществляет несколькими органами, исполнительным ор-

ганом которых является генеральная дирекция сельского хозяйства во главе с комиссаром ЕС.

В современных условиях сельское хозяйство ЕС базируется на единой сельскохозяйственной политике (ЕСП), условия которой направлены на улучшение правового регулирования аграрной сферы, отношений между государственными и негосударственными институтами и субъектами хозяйствования.

Основной целью ЕСП является создание единого, стабильного, защищенного рынка для продажи сельскохозяйственных товаров. Кроме того, ЕСП предусматривает либеральные условия торговли и адаптацию к условиям ВТО.

Сельскохозяйственная политика ЕС основывается на трех принципах [5].

- **Общий внутренний рынок** – свободное движение товаров без таможенных и иных ограничений между государствами-членами, единые требования в области конкуренции, здравоохранения и т. д., а также единая таможенная граница в рамках Сообщества в отношении третьих стран.
- **Преференции Сообщества** – при использовании сельскохозяйственной продукции товары из стран-членов ЕС всегда пользуются преференциями, включающими также ценообразование и импортные пошлины в объеме, необходимом для предотвращения воздействия невыгодных колебаний цен, происходящих на мировом рынке, на внутренний рынок Сообщества. Наряду с импортными пошлинами, используется субсидирование экспорта определенных видов продукции и товаров для обеспечения их конкурентоспособности на мировом рынке.
- **Финансовая солидарность** – доходы и расходы в рамках единой сельскохозяйственной политики делятся через общий бюджет Сообщества, организации по регулированию отдельных секторов общего рынка (например, рынка зерновых, говядины, молока и пр.) и Европейский фонд развития и гарантий сельского хозяйства (EAGGF).

В 1980-е годы на финансирование ЕСП приходилось около двух трети общего бюджета ЕС, однако реформирование аграрной политики в 1990-х гг. способствовало сокращению затрат на поддержку сельского хозяйства (к 2001 г. до 50%). А финансовый план ЕС на 2007–2013 гг. предусматривал, что из 144 млрд. евро среднегодового бюджета около 40% будет использовано на реализацию ЕСП, в том числе, на развитие сельских территорий [3, с. 167–168].

В борьбе за конкурентные позиции рынка государства стран ЕС используют самые разнообразные методы, средства, инструменты и ме-

ханизмы регулирования. Механизм регулирования рынков сельскохозяйственного сырья осуществляется преимущественно с помощью под-

держки розничных цен и предоставлением бюджетных дотаций, направленных на обеспечение доходов производителей (рис. 1).

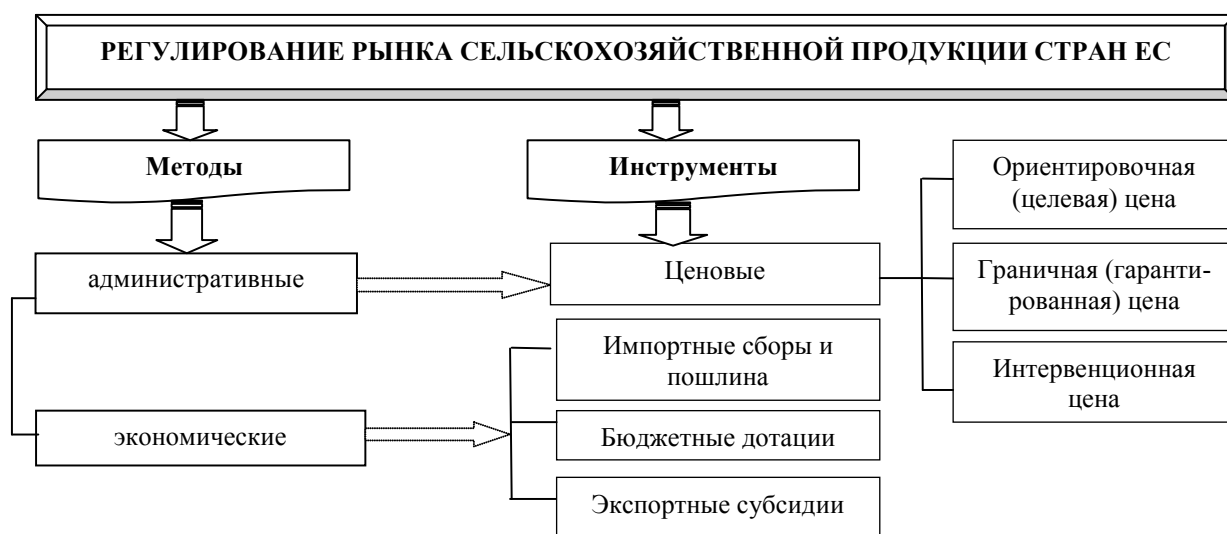

Рис. 1. Регулирование рынка сельскохозяйственной продукции в ЕС (составлено автором).

По мнению И. В. Кобуты и С. М. Кваша [2, с. 133–135; 1, с. 144–145], большие изменения в экономике сельского хозяйства стран ЕС произошли после проведения реформы в Единой сельскохозяйственной (аграрной) политике (ЕС(А)П), осуществившиеся под влиянием стран-членов ВТО по либерализации торговли сельскохозяйственной продукцией и сокращения внутренней поддержки, основанной на системе единых выплат фермерам (субсидий) или поддержке доходов фермеров (дотаций), не связанных непосредственно с производством, означающее перевод программ поддержки с «голубой корзины» на «зеленую», финансирование которой не ограничено в рамках Мировой организации торговли.

Главными механизмами ЕСП являются гарантированные (интервенционные) цены и единая организация рынков, которая осуществляется по 26 товарным группам товаров и охватывает около 90% всего производства сельскохозяйственной продукции в ЕС [1, с. 144–145].

В настоящее время под государственным контролем находится подавляющее большинство сельскохозяйственной продукции (до 97%).

Кроме того, для обеспечения гибкости рынка и для продажи за пределами района производства по завышенной цене предусматривается увеличение цены вмешательства (интервенционной) на величину от 2% до 40% (в зависимости от вида продукции). Создание коридора цен осуществляется преимущественно за счет интервенционной цены. *Интервенционная цена* (цена вмешательства) – минимальная цена, по которой органы ЕС осуществляют закупку сельскохозяйственной продукции в случае излишка

предложения товаров на внутреннем рынке. Для производителей интервенционная цена является гарантом минимального уровня цен, соответственно и прибыли.

Другой распространенной формой регулирования является *целевая цена*, которую устанавливают на оптовых рынках как ориентир для производителей и оптимального уровня цен (т. е. реальная цена).

Применяемый *пороговый уровень цен* определяет уровень таможенной защиты внутренних фермерских цен. Целевая и пороговая цены используются для защиты и обеспечения гаранта верхнего уровня цен не регулируемой продукции. Кроме того, верхний уровень цен определяют как *границную цену*, по которой могут импортироваться товары в ЕС.

Регулирование внутреннего рынка осуществляется преимущественно за счет товарных интервенций. «При понижении цен ниже интервенционных осуществляется скупка и складирование сельскохозяйственной продукции, а при падении мировых цен ниже цен ЕС кроме обычных пошлин изымаются компенсационные платежи. Продовольственный баланс внутреннего рынка ЕС регулируется путем компенсации экспортных субсидий по экспорту более дорогих товаров на мировой рынок» [3, с. 181].

На сегодня объемы гарантированных закупок составляют 35% от стоимости производимой продукции в ЕС.

Наряду с механизмом регулирования цен органы Союза стали ограничивать производство и реализацию продукции: вводить квоты, ограничивать гарантированные цены на товары, снижать интервенционные цены. Квоты были

установлены на закупку зерна, молока, пшеницы, сахара, подсолнечника, рапса и др. продуктов. Это обязывало производителей приспосабливаться к рыночным ограничениям и сохранять определенный уровень прибыли. В свою очередь, закупочные организации стали закупать меньшие объемы продукции, цены за которые были значительно ниже.

Таким образом, распределяя продукцию между странами-членами, ЕС регулировал предельные объемы производства сельскохозяйственной продукции. Кроме ценового механизма страны Союза используют механизм контроля бюджетных дотаций.

Как отмечает О. С. Щекович [4, с. 144], в ЕС национальные дотации предоставляются в рамках принципов общеевропейской дотационной политики. Какая-либо другая помощь запрещена (ценовые вмешательства, регулирование объемов производства, высокая компенсация за экспортную продукцию).

Вкладывая значительные суммы вложений в развитие сельского хозяйства, страны ЕС защищают производителей от финансовых потерь. Так, в ЕС в 2008 г. сельскохозяйственные затраты и прямые дотации составляли 40,9 млрд. евро, затраты на поддержку развития села 12,9 млрд. евро [3, с. 232]. В разрезе стран наибольшие вложения в 2007 г. осуществлены Францией (2680 млн. евро), Германией (1960 млн. евро), Финляндией (1544 млн. евро), Великобританией (1208 млн. евро), Нидерландами (1067 млн. евро), Италией (1306 млн. евро).

Столь значительные расходы для поддержки хозяйств объясняются рядом причин:

- большой зависимостью аграриев от природно-климатических условий;
- дополнительными затратами на случай возникновения неблагоприятных ситуаций и компенсацией потерь, возникающих вследствие несвоевременно проведенных агротехнических работ;
- диспаритетом цен на сельскохозяйственную и промышленную продукцию, используемых в сельском хозяйстве;
- повышения плодородия сельскохозяйственных земель используемых в хозяйствах и максимального выхода продукции с 1 га;
- в связи с медленным, по сравнению с другими отраслями, оборотом хозяйственных средств.

Именно бюджетное финансирование создает необходимые экономические условия для развития и воспроизводства предприятий развитых стран. Вместе с тем, правительство принимает активное участие в таких мероприятиях как улучшение качества продукции, охраны ок-

ружающей среды, обеспечении ветеринарного присмотра, внедрении достижений научно-технического прогресса, стимулирование производства в проблемных зонах, обеспечение минимального уровня прибыли мелким хозяйствам.

Кроме того, в пределах государственного регулирования решаются самые разнообразные задачи: поддержка цен и доходов сельскохозяйственных товаропроизводителей, целенаправленное формирование надлежащих условий сбыта и производства, ресурсоохранная, природоохранная деятельность, социальная поддержка производителей и инфраструктурная политика относительно сельской местности.

Для облегчения реализации этих программ в странах-членах ЕС централизованно действуют различные организации, осуществляющие подсчет сумм и размеры прямых платежей.

Таким образом, механизмы регулирования рынков ЕС, с одной стороны, направлены на стимулирование и оптимальное размещение сельскохозяйственного производства, а также целесообразность продажи продукции собственного производства непосредственно производителями сельскохозяйственной продукции, с другой – на повышение безопасности потребителей продукции, поддержание стабильного уровня цен. Общеевропейская политика – ориентир на четкую организацию рынка (контролирование объемов производства и сбыта), поддержку фермеров и оказание помощи в реализации социальной политики государства, проводимой с целью укрепления позиций сельскохозяйственной отрасли.

Реформирование сельскохозяйственной политики стран-членов ЕС показало, что в результате переговоров Уругвайского раунда ВТО все страны существенно трансформировали направления государственного регулирования.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кваша С. М. Заходи єдиної аграрної політики на сільськогосподарських ринках країн ЄС / С. М. Кваша // Економіка АПК. – 2008. – № 11. – С. 144–147.
2. Кобута І. В. Політика державної підтримки сільського господарства країн-членів СОТ / І. В. Кобута // Економіка АПК. – 2009. – № 9. – С. 3–9.
3. Чернега О. Б. Промислова і сільськогосподарська політика ЄС / О. Б. Чернега, В. С. Белозубенко. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2009. – 250 с.
4. Щекович О. С. Використання зарубіжного досвіду державного регулювання економіки АПК в Україні / О. С. Щекович // Економіка АПК. – 2009. – № 1. – С. 140–146.
5. Цели и схемы субсидирования единой сельскохозяйственной политики [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.agri.ee/x/>.

ПРОБЛЕМЫ ГЛОБАЛЬНОЙ БЕДНОСТИ: ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ

У статті розглянуті тенденції розвитку глобальної бідності і міра виконання програми розвитку світового господарства «Мети розвитку тисячоліття», прийнятої в 2000 році державами – членами ООН.

Ключові слова: глобалізація, світовий розвиток, світове господарство, накопичення капіталу, добробут народу, бідність.

В статье рассмотрены тенденции развития глобальной бедности и степень выполнения программы развития мирового хозяйства «Цели развития тысячелетия», принятой в 2000 году государствами – членами ООН.

Ключевые слова: глобализация, мировое развитие, мировое хозяйство, накопление капитала, благосостояние народа, бедность.

In the article the considered progress of global poverty trends and measure of implementation of the program of development of world economy of «Purpose of development of millennium», accepted in 2000 year by the states – members of UNO.

Key words: globalization, world development, world economy, stock accumulation, welfare of people, poverty.

Постановка проблеми. Современный этап развития мирового хозяйства характеризуется значительными трансформациями во всех сферах: углубляется международное разделение труда, возрастают объемы мировой торговли, ускоряются темпы научно-технического развития. В то же время, наряду с повышением требований к качеству жизни человека в развитых странах мира, в большинстве регионов и даже континентов увеличивается количество бедных, что представляет собой угрозу для стабильности мировой цивилизации и устойчивого экономического роста. По данным Мирового банка, общая численность абсолютных бедных в мире за последние годы достигла 1,4 млрд. человек, затраты на суточное потребление половины населения мира не превышает 2 дол. США на 1 человека, что является умеренной формой бедности [1].

Анализ публикаций. Вопросами, связанными с бедностью, как глобальной проблемой развития и свои оценки происходящему в своих научных исследованиях освещают такие видные ученые, как Лукьяненко Д. Г., Мюрдаль Г., Самойлов Л. Н., Румянцева Е., Билоус А. Г., Загладин В. В., Фролов И. Т., Чернега О. Б. и др.

Цель данной статьи – определить тенденции развития глобальной бедности и сформулировать подходы по преодолению данной проблемы в системе современных международных отношений.

Изложение основного материала. В начале XXI ст. глобализация определяется как ключевая тенденция мирового развития. Современные системы трансформации придают ей новые качества – из тенденций, глобализация перерас-

тает в процесс, который имеет сложную мотивационную природу, позитивные и негативные влияния системного характера.

В целом, глобализацию можно трактовать как процесс перманентного роста взаимосвязи и взаимозависимости всех экономических и социальных агентов, которые формируют качественно новую организационную архитектуру мировой экономики и создают определенное количество проблем, которые можно решить усилиями всего человечества (проблема бедности, народонаселения, экологическая и т. д.).

Это связано, с одной стороны, с колоссальным накоплением капитала отдельными компаниями и странами, которое сопровождается перерастанием этого капитала в политический фактор. С другой стороны, возрастает потребность в постоянном создании новых технологий, товаров и услуг, формировании новой материальной культуры, среди которых Интернет-технологии и услуги, космические технологии, мобильная связь, скоростной транспорт, новейшие медицинские препараты и многое другое.

Проблема бедности обращает внимание политических деятелей, социологов и экономистов на протяжении многих столетий. Различные научные школы анализируют феномен бедности при разъяснении проблем национального и международного развития.

До середины XVII ст. преобладал философский подход при определении причин бедности (Аристотель, Платон). С конца XVIII ст. до начала XX ст. исследователи обосновывали причины бедности и возможности ее сокращения на основе трудовой деятельности людей (Ч. Бут, Т. Мальтус, К. Маркс, Д. Рикардо, А. Смит и др.).

В XX ст. начался третий период развития теории глобальной бедности, который характеризуется установлением связей между государственным (надгосударственным) управлением, производительностью труда, инновационными процессами, международной деятельностью и динамикой бедности (Е. Енгель, Дж. Кейнс, А. Сен, Р. Солоу).

Исследования Мирового банка в странах Европы и Центральной Азии особенностей распространения бедности, выявили схожие причины, а именно: экономические и социальные потрясения, связанные с формированием рыночной экономики, последствием которых было снижение производства и доходов населения [2].

Кроме того, снижение занятости населения (утрата оплачиваемой работы, отсутствие оплаты за выполненную работу или недостаточный размер дохода из-за отсутствия навыков, необходимых для приспособления к условиям конкуренции) сделало свой вклад в формировании негативных тенденций. Согласно исследованиям Мирового банка относительно выявления рисков увеличения бедности, под влиянием разных факторов в странах с переходной экономикой потеря заработка (вследствие безработицы или нетрудоспособности) является важным фактором роста бедности [1].

Риск бедности для домохозяйств с неработающими членами семьи возрастает в два раза по сравнению с населением в целом. Еще одним важным фактором, который влияет на бедность, является уровень образования взрослого (работающего) населения. При прочих равных условиях более низкий уровень образования обозначает низкую оплату труда и более высокий уровень бедности. Именно это определяет риск бедности для лиц, которые имеют среднее образование, нежели те, кто имеет начальный уровень образования. Исследователи ООН и Мирового банка [1] также подтверждают, что важными факторами, которые влияют на уровень бедности, являются доходы и уровень образования взрослого населения. Чем ниже уровень образования в стране, тем выше уровень бедности. Так, страны Южной Азии и Африки на юг от Сахары имеют низжайшие уровни образования и наивысшие показатели бедности среди других регионов мира.

Большинство современных исследований бедности связаны с состоянием влияния внешнеэкономических отношений и мировой торговли на уровень бедности. В конце XX ст. специалистами Мирового банка Д. Бен-Давыдовым, Х. Нордстремом и Л. А. Уинтерсом обосновано, что «свободная торговля сыграет главную роль в процессе преодоления бедности» [3].

Выборочные исследования, проведенные в ряде стран, установили зависимость между уровнем открытости экономики (внешнеторговой квоты) и уровнем бедности, но в некоторых случаях рост уровня открытости приводит к снижению уровня бедности (Германия, Китай), у некоторых фиксируется противоположная тенденция (Великобритания, Япония, США).

Причины бедности меняются со сменой общественного устройства, форм собственности, существующих стандартов жизни. Все причины бедности взаимосвязаны и взаимообусловлены, создают целостную систему (глобальные, национальные, индивидуальные), и углубляются диспропорциями развития мировой экономики.

Механизм преодоления национальной и глобальной бедности (существенное сокращение ее уровня) должен включать деятельность по четырем направлениям:

- совершенствование государственного регулирования и перераспределения доходов;
- повышение эффективности участия в системе международного разделения труда;
- реализация моделей инновационно-инвестиционного развития экономики;
- повышение индивидуальной активности человека (самоопределение).

В разных странах мира уделяется особое внимание реализации национальных и международных программ преодоления бедности и обеспечения экономической конвергенции в обществе. Каждая страна выбирает собственный концепт социальной политики, формируя общественные институты обеспечения благосостояния в зависимости от национальных особенностей и традиций и на основе реализации организационно-правовых и финансово-экономических мероприятий, но во всех случаях она обязана предусмотреть перераспределение доходов и поддержку незащищенных слоев населения.

Теоретическое обоснование целесообразности проведения социальных программ, с целью уменьшения неравенства, сокращения рисков бедности и улучшения национального благосостояния было сделано европейскими учеными еще в последнее десятилетие XVIII ст. [4–5]. Опыт Европы во второй половине XIX ст. – начале XX ст. свидетельствует о том, что эффективная социальная политика способствует сокращению бедности и создает условия для роста экономического благосостояния страны.

Под моделью социальной политики принято понимать установленные принципы организации и функционирования разных программ социальной защиты и социального обеспечения [6–7].

Каждая страна мира имеет уникальную модель социальной политики. В зависимости от модели формируются особенности государственных мероприятий, направленных на повышение благосостояния населения, активизацию частной и общественной деятельности, оказания услуг социальной защиты, в том числе, направленных на сокращение бедности. Социальная политика предусматривает создание системы социальной защиты, социального обеспечения и социальных гарантий. Минимальная цель любой социальной политики заключается в сокращении количества бедных, т. е. количество домохозяйств с доходами ниже прожиточного минимума или уровнем дохода, который удовлетворяет минимальной потребности данного общества. Существует два основных типа бедности: временная и хроническая.

Временная бедность наступает в результате потери работы или бизнеса, плохого урожая или с добровольной миграцией в связи с поиском лучших условий жизни. Люди в этой ситуации временно попадают в положение бедных или ожидают улучшения, но, если данные ожидания не реализуются, осуществляется переход от временного положения бедности к хроническому. Увеличение случаев такого перехода свидетельствует об ухудшении социально-экономической ситуации в стране. Хроническая бедность свойственна индивидуумам, которые вынужденно мигрировали, имеют проблемы с финансами, здоровьем. Данная группа составляет основу анализа бедности и создает немало проблем в реализации политики сокращения бедности.

Программы сокращения бедности в разных странах имеют свои особенности, поэтому возможно определить и общие тенденции: наибольшие результаты достигаются при реализации проектов поддержки экономического роста, обеспечение социальных гарантий и расширении инвестиций в человеческий капитал.

В 50-х и 60-х годах XX ст. рост ВВП считался наилучшей стратегией сокращения бедности, т. к., если растет размер «богатства страны», то его части, которые принадлежат разным слоям населения, тоже увеличиваются, а в реальности выявилось другое. Поэтому в 70-х годах стали больше уделять внимание продовольственным, медицинским и образовательным потребностям малообеспеченных слоев населения со стороны государства. Но такая стратегия в долгосрочной перспективе малоэффективна и служит причиной чрезмерного давления на государственный бюджет. В 90-х годах стратегии сокращения бедности были пересмотрены в большинстве развитых стран, так и в странах, которые развиваются, определены новые шаги разви-

тия экономики, которые основываются на увеличении инвестиций в человеческий капитал [4].

Модели социальной политики развитых стран мира могут быть представлены как последовательный ряд необходимых компонентов:

- цель (повышение благосостояния, сокращение бедности);
- социально-экономический тип распределения (институциональный, остаточный, смешанный);
- принцип предоставления услуг (универсальный, селективный, выборочный);
- законодательно-нормативная база (законы о минимальной заработной плате, безопасности труда, детский труд, пенсионное обеспечение, обеспечение специальных слоев населения и т. д.);
- механизм реализации (программы в сфере занятости, образования, охраны здоровья, социального страхования и помощи).

Экономический рост является необходимым, но не достаточным условием для сокращения бедности, кроме роста должны присутствовать следующие составляющие развития: ресурсная обеспеченность, занятость, эффективное распределение. Ресурсное обеспечение – физические, финансовые и социальные ресурсы открыты для общества, которые влияют на динамику роста; занятость и возможности обеспечения рабочими местами, кредитами, наличие инфраструктуры и человеческого капитала, дифференцированное распределение доходов. Среди государственных мероприятий, нацеленных на сокращение бедности, выделяют: создание условий для расширенного производства и обеспечение занятости; поддержка макроэкономической стабильности для обеспечения достойных доходов населения, установление официального уровня минимальной зарплаты не ниже прожиточного уровня; разработка социальных программ и механизмов их реализации.

Универсальным способом преодоления бедности в развитых странах остаются механизмы перераспределения доходов и, прежде всего, действенные системы «налогообложения – социальные льготы». Оптимизация системы налогообложения на основе исследования взаимозависимости «налогообложение – социальные льготы» позволяет нейтрализовать негативные последствия инфляции. Снижение налоговых ставок ведет, с одной стороны, к оживлению экономики, к росту доходов населения, но, с другой, если говорить о коротком периоде времени, – к неминуемым сокращениям ресурсного обеспечения социальных программ и росту инфляции. Наоборот, увеличение налогов имеет последствия замедления экономического роста,

сокращения доходов, но в то же время позволяет выделить дополнительные средства на расширение социальных программ и снизить уровень инфляции. Тогда вступает в действие другая часть программы – «социальные льготы» в качестве основного инструмента управления благосостоянием населения. Бедность – глобальная проблема современности, которая в полной мере отображает неравенства экономических возможностей разных стран мира. Значительные диспропорции в масштабах распространения бедности, роста социальных дисбалансов требуют формирования наднациональных механизмов сокращения и преодоления бедности.

Разработка мероприятий относительно сокращения бедности и, их реализация на международном уровне осуществляется на основе решений мировых конгрессов, саммитов, конференций и специальных программ международных организаций. На Мировой встрече высокого уровня по вопросам социального развития (Копенгаген, 1995 г.) была поставлена задача преодоления бедности в глобальных масштабах путем проведения действенных мер на национальном уровне и через расширение международного сотрудничества. Этому вопросу посвящены специализированные саммиты «Великой семерки» и другие международные мероприятия.

Выводы. Обеспечение решения проблемы глобальной бедности и целей, поставленных мировым сообществом, зависит от национальных стратегий развития, достижения устойчивого социально-экономического развития всех стран мира, усовершенствования технологий принятия решений международными организациями эффективного распределения ресурсов на всех уровнях управления. Именно на решение

этих задач нацелена система глобального социального партнерства, которое охватывает международные и национальные институты. Качество приспособления стран к процессам глобализации определяется способностью разработать и последовательно реализовать стратегии защиты национальных интересов во взаимодействии с международными субъектами и принимать участие в международном сотрудничестве в рамках системы глобального социального партнерства.

ЛИТЕРАТУРА

1. Глобализация, рост и бедность. Построение всеобщей мировой экономики / [пер. с англ. публикации Всемирного банка]. – М. : Весь мир, 2004. – 216 с.
2. Обратить реформы на благо всех и каждого. Бедность и неравенство в странах Европы и Центральной Азии. – Вашингтон : Всемирный банк, 2001. – 495 с.
3. Ben-David D. Trade, income disparity and poverty / D. Ben-David, H. Nordstron, L. A. Winters. – Geneva : WTO, 2000. – Vol. 2. – 69 p.
4. Доклад о мировом развитии 2006. Справедливость и развитие / [пер. с англ.]. – М. : Весь мир, 2006. – 298 с.
5. Фогель И. Европейский Welfare max. Перераспределение продукта в странах ЕС и Швеции: эволюция перспективы / И. Фогель, И. Фогель // Политэкономия. – 2000. – № 2. – С. 13–17.
6. Шевчук П. І. Соціальна політика / П. І. Шевчук. – [2-е вид.]. – Львів : Світ, 2005. – 400 с.
7. Соболева И. Социальная политика как фактор устойчивого развития / И. Соболева // Проблемы теории и практики управления. – 2003. – № 9. – С. 68–73.
8. Лук'яненко Д. Г. Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності : навч. посіб. / Д. Г. Лук'яненко. – К. : КНЕУ, 2005. – 203 с.

УДК 364.22

Кальченко Т. В., Кундиревич В. П.

ПРОБЛЕМА ІНСТИТУЦІЙНОЇ ЗБАЛАНСОВАНОСТІ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Досліджуються процеси становлення інституційної системи глобальної економіки, виділяються майбутні рівні та інструменти регулювання, встановлюються можливі пропорції відносин держав, міжнародних організацій та корпорацій.

Ключові слова: глобалізація, геоекономіка, регіоналізм, міждержавна взаємодія, модель регулювання, інституціоналізація, поліцентричність, недержавні організації.

Исследуются процессы становления институциональной системы глобальной экономики, выделяются будущие уровни и инструменты регулирования, устанавливаются возможные пропорции отношений государств, международных организаций и корпораций.

Ключевые слова: глобализация, геоэкономика, регионализм, межгосударственное взаимодействие, модель регулирования, институционализация, полицентричность, негосударственные организации.

Processes of shaping would be institutional system of global economy have been studied. The future levels and instruments of regulation have been identified, would be proportions of inter-state, organizations', corporate relations, have been determined

Key words: *globalization, geo-economics, regionalism, inter-state cooperation, regulation model, institutionalization, polycentrism, non-state organizations.*

Постановка проблеми. Стійка модель багатопольярного світу може реалізуватися лише на умовах діалогу і партнерства локальних цивілізацій. Становлення цієї моделі – процес складний, суперечливий і тривалий, він займе декілька десятиліть. На користь цієї моделі свідчить історичний досвід – впродовж п'яти тисячоліть існувало безліч цивілізацій, які характеризувалися здатністю до порозуміння. Саме тому тільки в умовах багатопольярного світу, діалогу і партнерства цивілізацій можуть бути вирішені вузлові проблеми ХХІ сторіччя – демографічні (криза перенаселення в одних країнах і депопуляції в інших), природно-екологічні (загроза екокатастроф і виснаження природних ресурсів), технологічні, економічні, геополітичні (загрози політичної нестабільності, асиметричних війн, міжнародного тероризму, зіткнення цивілізацій), соціокультурні (тенденції знецінення цивілізаційних і етичних цінностей, втрати культурної різноманітності). Механізм реалізації багатопольярної побудови світу включає наступні елементи: прискорене формування глобального суспільства, що виражає і захищає його інтереси владних і правових інститутів; підвищення ролі і відповідальності ООН і інших міждержавних і суспільних рухів і неурядових організацій за розвиток людства.

Аналіз останніх джерел. Проблеми інституціональної збалансованості глобальної економічної системи присвячені роботи Г. Аниліонис, А. Вебера, І. Воронова, Е. Гіденса, П. Поліщука, М. Ділягіна, Д. Лук'яненко, А. Неклеса, А. Панаріна, Ю. Яковца та ін. [1–10].

Мета дослідження – вивчення проблеми інституційної збалансованості глобальної економічної системи.

Виклад основного матеріалу. Характеристика міжсистемної біполярності, яка потім позначилася на геополітичній біполярності, не знайшла адекватного відображення у Версальській системі міжнародних відносин (1919–1946 рр.), а також в діяльності Ліги Націй (1914–1946 рр.), тобто не було закладеним міжнародно-правове підґрунтя, що регулювало б співіснування держав, які належали до різних суспільних систем, і яке, тим самим, могло б упередити розкол світу, що потім стався, який був оформлений у вигляді геополітичної «глобальної пари». Ці дві міждержавні структури, «не помітивши» міжсистемних розбіжностей, визначили, в

кінцевому рахунку, і власний розпад. Після Другої світової війни міжнародно-правове оформлення геополітичної біполярності було закріплено Потсдамськими і Ялтинськими угодами, ООН, двома військово-політичними блоками – НАТО і Варшавськими договором. Геополітична біполярність одержала, таким чином, власну інфраструктуру.

З розпадом СРСР у першій половині 1990-х років набули прояву намагання з боку різноманітних суспільних рухів реконструювати регіональну модель «концертів» (угоди) держав, надавши їй глобального масштабу. Реформована ООН повинна була стати центром системи організації і управління світовою спільнотою, забезпечити вирішення багатьох завдань на багатосторонніх засадах. Проте на цей раз реалізувати багатосторонню міждержавну модель було неможливим внаслідок появи «нової тріади», що закріпилася в світі, і являє собою синтезування глобального інтеграційного процесу, глобалізму і цінностей атлантичної цивілізації. Відбувається рівневі структурування світової спільноти. На перший план висувається і затверджується в міжнародній практиці історично новий рівень глобальної інфраструктурної ієрархії – міжнародні профільні організації, що являють собою сукупний державно-приватний потенціал у провідних сферах суспільного розвитку. Мова йде про чотири з них – міжнародні фінанси, міжнародна торгівля, міжнародні інформаційні поля, військовий комплекс. Конструкція такої геополітичної моделі ХХІ століття приймає форми піраміди, на верхівці якої – управлінський центр, що складається з провідних держав атлантичної цивілізації і профільні міжнародні організації, що реалізують завдання глобалізму. Інфраструктуру цього управлінського центру складають традиційні суб'єкти міжнародних відносин – національні держави та інші міжнародні організації. Тим самим атлантична цивілізація, являючись за змістом однією з форм цивілізаційної еволюції, набуває монопольного впливу на увесь спектр відносин глобального типу. Затверджуються ілюзії абсолютизму і глобальної влади, які протягом історичного процесу завжди передували деградації.

У гео економічній конструкції А. Неклеса світ є складнопідрядною структурою світової Півночі і світового Півдня. В її основі – принципи організації гео економічного універсуму,

що народжується, які суттєво відрізняються від принципів організації міжнародних систем світу, що відходить у минуле. Поствестфальська система відкрито декларує оновлений принцип побудови міжнародних відносин: верховний суверенітет особистості і прав людини над національним суверенітетом. На основі цих принципів утверджується нова система міждержавних зв'язків.

Таким чином, глобальні ринки, структура яких знаходиться в процесі становлення, на відміну від національних, не мають аналогічної державно-правової інституціональної надбудови. Міжнародні економічні організації, необхідність в яких була викликана до життя регламентуванням світових економічних процесів, не є здатними на сьогодні вирішити цю проблему. Не є створеним і немає впевненості в тому, що буде створеним у майбутньому єдиний механізм, який би передбачав знайдення компромісу між інтересами ТНК та національних держав. Ці функції певною мірою виконує держава. Міжнародні ж організації мають ряд істотних недоліків, серед яких слід виділити чотири найбільш принципові:

- вони взагалі не мають інституційної бази;
- їх функції є обмеженими консультаційними повноваженнями;
- вони є наділеними країнами-учасниками лише обмеженими повноваженнями з арсеналу суверенних прав держави;
- вони фактично не володіють законодавчою і у край обмежених обсягах виконавчою владою.

Така ситуація в цілому призвела до того, що міжнародне господарське право є розвинутим помітно слабкіше, аніж національне. До того ж сучасна структура міжнародних економічних організацій є достатньо складною внаслідок власної безсистемності.

По-перше, це достатньо складна мережа організацій і органів ООН та її спеціалізованих установ. Найбільш впливові з них: Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світова організація торгівлі (СОТ), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

По-друге, неформальні консультаційні групи, що регулярно проводять власні зустрічі: Велика вісімка, Паризький та Лондонський клуби кредиторів, Давоський форум.

По-третьє, регіональні інтеграційні угруповання та об'єднання. Тенденція до регіоналізації є настільки активною, що у певному ступені можна говорити не стільки про глобалізацію, скільки про регіональний сепаратизм та протекціонізм.

На сьогодні діючими є 25 регіональних торговельних та економічних угод та домовленостей. Найбільш реальні інтеграційні процеси при цьому відбуваються практично у Західній Європі (ЄС) та Північній Америці (НАФТА).

По-четверте, все більшого значення набувають не дво-, а багатостороннє регулювання зовнішньоекономічних зв'язків.

По-п'яте, це множина недержавних міжнародних організацій універсального, регіонального, галузевого чи функціонального характеру, що виконують консультативні, статистичні, дослідницькі, видавничі та інші завдання моніторингу глобального етапу розвитку економіки. Кількість недержавних організацій (НДО) на міжнародному рівні зросла за період з 1990 р. з 6 до 26 тисяч. Вони голосно заявили про себе у 1992 р. на конференції ООН в Ріо-де-Жанейро з проблем зовнішнього середовища. Наступними стали широкомасштабна компанія у 1994 р. за перегляд Світовим банком системи власних пріоритетів і демонстрація в Сіетлі у грудні 1999 р., що майже зірвала зустріч на вищому рівні країн-учасниць СОТ.

Зростаюча активність і популярність НДО у певному ступені руйнує монополію влади і концентрацію її у одних руках (державних структурах), створює альтернативні канали інформації і тим самим як би готує народження структур глобального громадянського суспільства. У найближчий час слід очікувати, що НДО стануть об'єктом інтеграційних процесів.

Ми маємо на сьогодні всі підстави стверджувати, що часті конфліктні і стресові ситуації, з якими стикаються держави на глобальних ринках, призводять до, з одного боку, пошуку оптимальних шляхів захисту від непередбачуваності, а з іншого, до намагання максимального збереження переваг міжнаціональних інтеграційних процесів. Найбільш яскравим результатом цих намірів можна вважати тенденцію до регіоналізації. Регіоналізація є циклічним аналогом розділу світу на зони впливу. Різниця полягає лише у методах – насилля поступається економічній доцільності. Географію інтеграційних ареалів визначають головним чином так звані центри сили, навколо яких формуються поля співпадаючих національних інтересів. Природним є те, що рівень (ступінь) співпадіння є достатньо рухомим, але головним є те, що результуючий вектор, значний чи малий він за розміром, спрямовується у бік центру. Мотивами цих інтегруємих систем слугують не тільки інтереси суб'єктів, що їх складають, але і проблеми корпоративної протидії конкурентам.

Поряд з цим, в тіні реальних процесів регіоналізації залишаються непоміченими чи невір-

но інтерпретуємими передумови зародження нового Арабського халіфату. Ісламський фундаменталізм, що трактується майже як синонім тероризму, розглядається як деструктивне, асоціальне ядро, а сам іслам як загроза розвитку. Така односторонність чи упередженість призведуть до того, що в хаосі деструктивних локальних процесів зародиться новий інтеграційний центр з величезним потенціалом і самою молодого і за сутністю неагресивною культурою.

Зміни, що відбуваються всередині держав, є не настільки швидкими, як ті, що розгортаються у світовій системі.

В результаті ООН на сьогодні виконує подвійну функцію – обслуговує міждержавну систему, що склалася історично, і глобальну систему, що переживає етап власного становлення. Потреби і устремління цих двох систем часто суперечать одні іншим. ООН на сьогодні є єдиним глобальним механізмом для одночасного підтримання зразків, що склалися історично, та інституціоналізації нових глибинних змін. Оскільки сучасна картина світу відчуває значних змін, де наявною стає боротьба двох тенденцій – поліцентричності, що утворюється різноманітними неурядовими організаціями, і державно-центричним світом, а політична культура ООН в основному орієнтується на суверенітет, і її норми ставлять інтереси окремих держав-членів вище, аніж добробут світової спільноти, виникають резонні критичні зауваження у бік останньої. Практика ж останніх років свідчить про те, що дії неформальних структур і політична культура ООН стали значно відрізнятися від традиційних зразків. ООН все частіше втягується у внутрішньодержавні конфлікти, її миротворча та гуманітарна діяльність значно активізувалися. Причиною цих змін став істотний зсув у відношенні держав до їх суверенних прерогатив, до проблеми глобального управління і ролі ООН. Принцип «згоди держав» змінився принципом «держави – є зобов'язаними – діяти – у – напрямку». Ця модифікація культури ООН є достатньо непомітною, але вона є далеко не тривіальною. Держави все більше усвідомлюють, що поставши перед новими загрозами, вони повинні дозволити ООН діяти у відповідності з новими завданнями.

Особливо наочним є зсув у політичній культурі ООН в галузі, що є пов'язаною з правами людини і демократичними цінностями. Як результат, глобальна культура на сьогодні ґрунтується на принципах, що передають першочергові завдання з захисту прав людини і демократії під юрисдикцію держав, а інші члени ООН мають право підключатися до вирішенню цих проблем навіть з використанням сили.

Відмічений зсув в культурі ООН не слід вважати тимчасовим. Саме на сьогоднішньому етапі глобалізації анархічна міждержавна система перетворюється у напівавтономну міждержавну систему, члени якої частково є обмеженими у вільному використанні власних суверенних прав. ООН не стала і, можливо, ніколи не стане світовим урядом, але вона у власному розвитку досягла такої точки, коли держави самі шукають з її боку схвалення власних дій, які колись розглядалися як реалізація їх суверенних прав. Анархічні засади світової економіки і політики були суттєво підірваними необхідністю колективних дій і глобальною кооперацією, і кордони між внутрішнім та міжнародним правом радикально змінилися.

Отже, держави і міждержавна система ООН еволюціонізують. Тенденції їх розвитку вказують на взаємну адаптацію. Більш-менш стабільним може вважатися і поліцентричний світ. Ті ж самі сили фрагментації, які спонукали держави до співробітництва, істотно розширили роль неурядових організацій на світовій арені. Багато НДО з елітних перетворюються на масові організації, члени яких легко можуть бути мобілізованими на підтримку зусиль власних лідерів. Деякі дослідники пропонують інтегрувати НДО до державно-центричного світу. Інші ж критики стверджують, що представники НДО, що беруть участь у конференціях, які проводяться під егідою ООН, демонструють ізольовану стратегію проникнення. Завдяки цьому суб'єкти поліцентричного світу створюють систему контролю над державами, які є домінуючими у державно-центричному світі. Спільнота НДО, звичайно, є далеким від консолідації навколо якогось ідеологічного «ядра» і є місцем суперництва за доступ до ресурсів, впливу на світову громадськість і уряди. Хоча, в цілому, ця спільнота працює на універсалізацію.

Теоретична роль ООН як містка між державно-центричним і поліцентричним світом впливає на збереження її структури на майбутнє. Проте на сьогодні актуальними залишаються питання реформування ООН для того, щоб краще відобразити розподіл сил у державно-центричному світі, не кажучи вже про напірання різноманітних НДО у поліцентричному світі. ООН повинна відповідати зростаючим вимогам глобалізуючого світу і стати ембріональним сектором суспільної служби світової спільноти.

Домінантою подальшого розвитку ООН прибічники даної концепції вважають різноспрямованість векторів інтересів країн-членів – постійних членів Ради безпеки Суперечливі цілі США, Великобританії, Франції, Російської Федерації і Китаю допомагають зберігати баланс у

міжнародній політиці і знаходити компроміси. Так іноді на протидію панівній позиції США пропонується розширення складу Ради Безпеки ООН за рахунок Японії, Індії та Німеччини.

Спільність інтересів різних країн слугує об'єднуючим фактором, завдяки якому ООН на даний момент є єдиною організацією, що регулює міжнародні відносини в широкому сенсі цього слова. Тому представники теорії глобалізації під керівництвом міжнародних організацій відводять їй керівну роль у майбутньому світовому устрої. В цьому разі до ООН відносять і такі міжнародні організації, як Світовий банк, Всесвітня організація охорони здоров'я, Міжнародна агенція з атомної енергії тощо. Автори, які бачать реформовану ООН головною діючою особою в інституційній організації глобалізації, розрізняють два основні шляхи досягнення поставленої цілі – стабільності і добробуту всіх країн світу. Один – поступове підвищення рівня легітимності Ради Безпеки ООН і рівня її ефективності. Другий, більш радикальний варіант передбачає еволюцію Ради Безпеки ООН у напрямі квазіуряду, Генеральної асамблеї – еквівалента національних парламентів, МВФ – світового центрального банку тощо.

Вочевидь, що на випадок реалізації такої схеми було б вже можливо говорити про глобальне управління, глобальний уряд як про факт, що стався. У першому випадку виникає високий ступінь наднаціональності (і транснаціональності), що є притаманне цій системі загальносвітових інститутів, робить її функціонування у більшій мірі незалежним від держав і більш того, де-юре зобов'язує дотримуватись її рішень. Але на випадок утворення глобального уряду сучасна структура і принципи діяльності всесвітніх інституцій, які розглядаються, залишаються без істотних змін, розширюється лише сфера їхнього впливу на всі країни світу, зводячи все глобальне суспільство до меж держав.

Не можна не відмітити і думку противників такої ідеї, які вважають дату 8 липня 2004 р., коли голова Ради Безпеки ООН узаконив воєнну окупацію і тим самим ретроспективно підтримав війну в Іраку, всупереч чинним міжнародним законам і рішенню самої ООН, датою політичного суїциду ООН. Подальша доля ООН уявляється для опонентів ООН як дилема: або припинення діяльності і існування як організації, або трансформація у принципово новий орган управління.

Висновки. У будь-якому разі, на нашу думку, традиційно «одноповерхова» міжнародна регулююча система відходить у минуле. Їй на зміну приходить нова багатоярусна глобальна регулююча система, де, доповнюючи одна одну,

взаємодіють між собою національні держави, міжнародні урядові і неурядові організації, транснаціональні корпорації і навіть міжнародні засоби масової інформації, які стають все більш впливовою політичною силою не тільки в національному, але й у світовому масштабі.

Перехід від традиційної моделі регулювання міжнародних відносин до нової розпочався ще у 40-х роках ХХ століття, коли були утворені ООН з її розгалуженою системою економічних органів. Характерним є те, що перші міжнародні урядові організації утворилися у тих галузях економічних відносин, які в середині ХХ століття були найбільш інтернаціоналізованими і вимагали колективного регулювання. Пізніше до них додавалися все нові і нові сфери і, відповідно, утворювалися все нові інструменти для їх регулювання.

Про масштаби і інтенсивність цього процесу переміщення повноважень з державного на міждержавний рівень говорять такі факти. З середини 40-х років дотепер виникло близько 3 тис. міжурядових організацій, які регулюють різноманітні сфери економіки, політики, екології, культури тощо. Їх доповнюють майже 20 тис. різноманітних неурядових міжнародних організацій, серед яких приблизно 2 тис. мають статус спостерігача при ООН.

Процес перерозподілу повноважень між національними державами і іншими регулюючими інститутами буде, без сумніву, продовжуватися і охоплювати нові сфери. Причому в нових умовах держава змушена буде делегувати власні повноваження не тільки «нагору», наддержавним структурам, але і «донизу» – регіональним і муніципальним інститутам на внутрішньому рівні. За ступінню наростання глобалізаційних тенденцій все більша частка державного суверенітету перерозподіляється між локальними, регіональними і всесвітніми регулюючими інститутами. В основу такого розподілу буде покладено принцип субсидіарності: в кожній конкретній сфері суспільних відносин повноваження будуть концентруватися на тому рівні, де регулювання даної сфери може здійснюватися найбільш ефективно і з найбільшою користю для суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анилионис Г. П. Глобальный мир: единый и разделенный. Эволюция теорий глобализации / Г. П. Анилионис, Н. А. Зотова. – М. : Международные отношения, 2005. – 676 с.
2. Вебер А. Б. Глобализация и устойчивое развитие: проблемное поле и возможные сценарии / А. Б. Вебер // Материалы постоянно действующего междисциплинарного семинара Клуба ученых «Глобальный мир». – Выпуск 11. – М., 2001. – 68 с.

3. Воронов І. О. Глобалізація і політика: реалії і перспективи соціальних трансформацій / І. О. Воронов. – К. : Генеза, 2004. – 363 с.
4. Гіденс Е. Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя / Е. Гіденс, Н. П. Поліщук. – К. : Альтерпрес, 2004. – 354 с.
5. Деягин М. Г. Мировой кризис: общая теория глобализации : курс лекций / М. Г. Деягин. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : ИНФРА-М, 2003. – 768 с.
6. Кальченко Т. В. Глобальна економіка / Т. В. Кальченко. – К. : КНЕУ, 2009. – 364 с.
7. Лук'яненко Д. Г. Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності : навч. посіб. / Д. Г. Лук'яненко. – К. : КНЕУ, 2005. – 204 с.
8. Неклесса А. И. Конец цивилизации или конфликт истории / А. И. Неклесса // МЭиМО. – № 3. – 1999. – С. 32–38.
9. Панарин А. С. Глобальное политическое прогнозирование / А. С. Панарин. – М. : Алгоритм, 2002. – 352 с.
10. Яковец Ю. В. Глобализация и взаимодействие цивилизаций / Ю. В. Яковец. – М. : ЗАО Экономика, 2003. – 441 с.

УДК 330.322.1

Удалих О. О., Михальченко Т. В., Хоптюк О. В.

ВЕНЧУРНИЙ КАПІТАЛ ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті визначено сутність венчурного капіталу в системі інвестування інноваційних процесів та досліджено його структуру. Проаналізовано стадії венчурного фінансування інноваційних процесів та складено їх основні характеристики. Визначено роль венчурних фондів у процесі фінансування інноваційного розвитку. Подано оцінку сучасного стану венчурного інвестування в Україні та запропоновано шляхи його розвитку.

Ключові слова: інноваційний процес, інвестиції, венчурний капітал, венчурний фонд, венчурна система.

В статье определена сущность венчурного капитала в системе инвестирования инновационных процессов, исследована его структура. Проанализированы стадии венчурного инвестирования инновационных процессов и составлены их основные характеристики. Определена роль венчурных фондов в процессе финансирования инновационного развития. Дана оценка современного состояния венчурного инвестирования в Украине и предложены пути его развития.

Ключевые слова: инновационный процесс, инвестиции, венчурный капитал, венчурный фонд, венчурная система.

In article the essence of the venture capital in system innovative processes is defined, its structure is investigated. Stages of venture investment of innovative processes are analysed and their basic characteristics are made. The role of venture funds in the course of financing innovation developments is defined. The estimation of a current state of venture investment in Ukraine is given and ways of its development are offered.

Key words: the innovative process, the investment, the venture capital, venture fund, venture system.

Постановка проблеми. Побудова нової економічної системи інноваційного типу супроводжується пошуком нових підходів до реалізації науково-технічного потенціалу. В значній мірі рішення даних проблем залежить від можливості використати сучасні фінансові інструменти і механізми інвестування інноваційної діяльності. Одним з найперспективніших напрямків реалізації високо ризикових інноваційних проєктів є венчурне інвестування.

Аналіз літератури. В економічних публікаціях, присвячених венчурному інвестуванню в Україні, значна увага приділяється управлінню інноваціями, їх комерціалізації, аналізу інвестиційних ризиків, формуванню інфраструктурної підтримки венчурної діяльності.

Однак, ми поділяємо думку І. Грозного [1], який вказує на локальний та фрагментарний ха-

рактик висвітлення в публікаціях проблем венчурного інвестування. Це пов'язано з тим, що практика використання венчурного капіталу в інноваційному розвитку економіки нашої держави робить перші кроки. Відчувається нагальна потреба у повноцінній концепції створенні і розвитку національної венчурної системи, що здатна формувати передумови активної інноваційної діяльності з використанням венчурного капіталу. Отже, сучасний стан української економіки потребує нових підходів до рішення проблем стимулювання інноваційних процесів на основі розвитку венчурного фінансування, як на рівні країни в цілому, так і на рівні підприємств. Тому проблема використання венчурного капіталу як джерела фінансування інноваційних процесів є актуальною як в теоретичному плані, так і для сучасної економічної практики.

Метою статті є дослідження сутності та структури венчурного капіталу в системі інвестування інноваційних процесів, оцінка сучасного стану венчурного інвестування в Україні та визначення шляхів його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи питання венчурного капіталу як джерела фінансування інноваційного розвитку О. Лапко [2] відзначає, що переважна більшість радикальних інновацій в усьому світі з'явилась тільки в рамках великих науково-виробничих об'єднань.

Підприємці-початківці та молоді компанії не могли в достатній мірі залучити кошти, необхідні для розвитку свого інноваційного бізнесу. Єдиним доступним джерелом були банківські кредити, під забезпечення яких потрібно було закладати майно. Цих джерел, як правило, було недостатньо, і тому не було шансів на реалізацію навіть перспективних ідей. Значні зміни в організацію фінансування інноваційного процесу внесло виникнення венчурного бізнесу.

Мобільність венчурного капіталу у поєднанні з його високою прибутковістю підтверджують, що для вирішення питань підвищення інноваційної активності підприємств при реалізації трансформаційних процесів в економіці венчурне інвестування перетворюється на найбільш ефективний фактор розвитку.

Огляд літературних джерел дозволив виявити неоднозначні тлумачення терміну «вен-

чурний капітал». Так, наприклад, за визначенням Європейської асоціації прямого інвестування та венчурного капіталу [3], створеної з метою розвитку європейської моделі прямого інвестування та венчурного капіталу, – венчурний капітал є дольовим капіталом, який надається професійними фірмами, що інвестують і спільно управляють приватними компаніями, які перебувають на різних етапах розвитку і демонструють потенціал ймовірного суттєвого зростання [4].

В той же час Національна асоціація венчурного капіталу США трактує поняття венчурного капіталу як довгострокового ризикового капіталу, який інвестується в акції нових та швидко зростаючих компаній з метою отримання високих прибутків після реєстрації даних компаній на фондовій біржі [5]. З точки зору ролі венчурного фінансування у системі інноваційних процесів, венчурний капітал доцільно розглядати як структурний механізм, що об'єднує фінансовий та інтелектуальний капітал направлений на активізацію інноваційної діяльності з метою отримання високих прибутків за умови значного ризику.

Венчурний капітал, як будь-який інший капітал, має свої складові елементи без яких він не може повноцінно функціонувати. Основні складові венчурного капіталу представлені на рис. 1 [6].

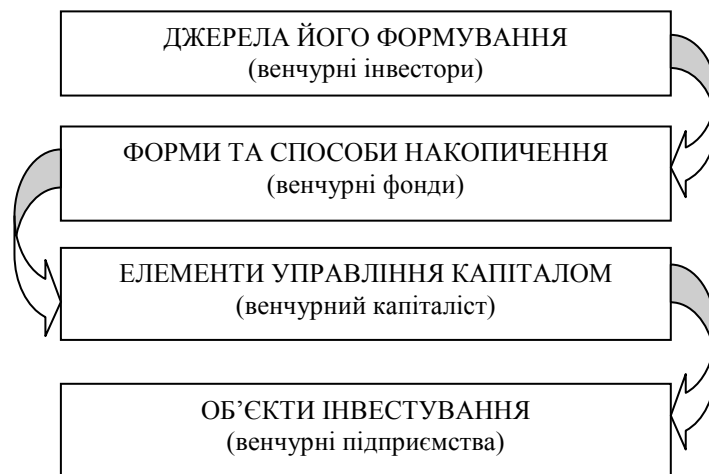

Рис. 1. Основні складові венчурного капіталу.

Особливість венчурного механізму полягає у поетапному фінансуванні підприємницьких проектів. Розподіл грошових потоків на окремі транші зумовлений, з одного боку, прагненням мінімізувати інвестиційний ризик на початкових стадіях інноваційного процесу, а з іншого – забезпеченням можливості залучення додаткових коштів у разі зміни початкового плану проекту в ході його реалізації [5]. В узагальненому вигляді функціонування венчурного капіталу може бути поділено на окремі стадії. Аналіз практичного

досвіду використання венчурного інвестування дозволив виділити п'ять основних стадій використання венчурного капіталу в системі фінансування інноваційних процесів: seed («рання», «посівна»), start-up («старт», «початкова»), early stage або early growth («раннє зростання»), expansion («розширення»), exit або liquidity stage («вихід», «фаза ліквідності»).

Характеристика основних стадій циклу венчурного фінансування інноваційних процесів представлена в табл. 1. [7].

Таблиця 1.

Характеристика основних стадій венчурного фінансування інноваційних процесів.

Стадія венчурного інвестування	Цілі вкладання	Джерела венчурного капіталу	Очікуваний дохід	Величина ризику	Термін окупності
1. seed (рання)	Проведення НДКР, формування бізнес-планів і маркетингових досліджень	«Бізнес-ангели», державні фонди (гранти)	Більше 50% річних (а іноді більше 100%)	Дуже високі фінансові ризики	До 10 років
2. start-up (початкова)	Організація виробництва, створення прототипу нового виробу	Венчурні фонди, «бізнес-ангели»	Приблизно 35% річних (до 50%)	Високий фінансовий ризик	В середньому 5–7 років
3. early stage (раннє зростання)	Впровадження на ринок, завершення науково-дослідних робіт, підвищення кваліфікації кадрів, створення реклами, мережі збуту	Венчурні фонди, банки	До 30% річних	Зниження фінансового ризику	В середньому 4–7 років
4. expansion (розширення)	Розширення виробництва і збуту, оновлення продукції, збільшення обігових коштів, покращення системи збуту	Банки, корпорації, виробничо-промислові, об'єднання	Від 20% до 30% річних	Низький фінансовий ризик	В середньому 2–5 років
5. exit (вихід)	Фінансування виходу фірми на ринок цінних паперів	Банки, публічні ринки, крупні корпорації	До 20–25% річних	Ризик незначний і пов'язаний в основному з зовнішніми факторами	До 1 року

На основі викладеного доцільно відмітити ключові риси венчурного фінансування інноваційних процесів: висока ступінь ризику інвестора; середній або довгостроковий характер вкладень; високий прибуток від інвестицій у формі приросту капіталу; відсутність гарантій для інвестора; переважна спрямованість фінансування інноваційних проектів малих фірм з високим потенціалом розвитку.

Результати оцінки функціонування венчурного фінансування у світовій економічній системі дають можливість стверджувати, що ринок венчурного капіталу складається з двох основних секторів: формального (представленого венчурними фондами) та неформального (представленого індивідуальними інвесторами).

Неформальний сектор характеризується переважно фінансуванням проектів на початкових стадіях їх розробки займаються, як правило, приватні особи («business angels»), якікладають «посівний капітал» («seed finance»). Розмір інвестицій бізнес-ангелів знаходиться в межах від 10 тис. до декількох мільйонів доларів і зазвичай складає 5–20% їх коштів. За існуючими даними, кількість активних бізнес-ангелів у Європі оцінюється в 125000, а кількість здійснюваних ними інвестицій в 30–40 разів перевищує число інвестицій венчурних фондів. Кількість же потенційних бізнес-ангелів перевищує число

активних у 10 разів. У США бізнес-ангели здійснюють більше 80% інвестицій на початкових стадіях і відіграють неоціненну роль у розвитку малого бізнесу. За оцінками експертів, тільки в США у 2010 році вони уклали 50 000 операцій на загальну суму 40 млрд. дол. У Європейському Союзі інвестиційний пул, принаймні, одного мільйона потенційних бізнес-ангелів складає 10–20 млрд. євро. У середньому, щорічно вони фінансують в 30–40 разів більше нових компаній, у порівнянні з інституційними венчурними інвесторами [8]. Формальний сектор венчурного капіталу характеризується вкладанням інвестиційних коштів на пізніших стадіях розвитку інвестованих компаній, однак при цьому розміри фінансування значно більші. У США мова йде про суми від 250 тис. до 20 млн. дол. на одне «коло» фінансування. Займаються цим найчастіше спеціальні інститути – венчурні фонди [9].

Венчурний фонд – це відкрита динамічна інвестиційна система, з характерною особливістю якої є високий ступінь самоорганізованості та самовдосконалення при неухильному збереженні управляючих параметрів, які складають його концептуальну та регламентуючу основу [10].

Традиційні джерела формування інвестиційних фондів у більшості країн світу – кошти приватних інвесторів, інвестиційні інститути, пенсійні фонди, страхові компанії, різні урядові

агентства і міжнародні організації. Порівняльний аналіз діяльності міжнародних венчурних

фондів у системі інвестування інноваційних процесів представлений у табл. 2.

Таблиця 2.

Діяльність міжнародних асоціацій венчурного інвестування.

Назва організації	Характеристика діяльності	Роль у процесі фінансування інноваційних процесів
Європейська Асоціація Прямого і Венчурного Інвестування (EVCA)	Представляє європейський сектор індустрії прямих інвестицій та сприяє розвитку цього класу активів як у Європі, так і по всьому світі [5].	Діяльність охоплює всі стадії інвестування інноваційних процесів (посівна, стартова, капітал розвитку), а також різні види викупу.
Асоціація Прямого Інвестування Ринків, що розвиваються (EMPEA)	Організація з широкою географією своїх членів, що створена для обслуговування процесів прямого та венчурного інвестування на розвинутих ринках Азії, Африки, Латинської Америки [3].	Виступає основою розвитку ринків венчурного капіталу та регламентує механізми інвестування інноваційних процесів вказаних країн на основі організації конференції, надання площадок для встановлення ділових контактів, обміну інтелектуальними ресурсами серед учасників венчурного процесу.
Асоціація Венчурного Інвестування Країн Персидського Заливу (GVCA)	Некомерційна асоціація, цілями якої є: пропаганда індустрії венчурного інвестування, що сприяє економічному зростанню регіону, сприяння встановленню ділових контактів; аналіз статистичних даних та іншої інформації щодо індустрії венчурного фінансування; підтримка професійного росту та навчання [5].	Діяльність Асоціації стосується аспектів розробки стратегічних напрямків інвестування інноваційних процесів, регулювання інноваційних моделей, управління мобілізацією і структуруванням капіталу, спрямованого на інноваційний розвиток.
Асоціація Венчурного Інвестування Латинської Америки (LAVCA)	Некомерційна організація, робота якої направлена на підтримку та розвиток індустрії венчурного та прямого інвестування у країнах Латинської Америки і Карибського басейну [1].	Основна задача організації: стимулювання інноваційної активності економіки як регіону, так і окремих підприємств шляхом створення дослідницьких програм, організації обміну корисним досвідом і знаннями між учасниками інноваційних процесів та венчурної індустрії.
Російська Асоціація Прямого і Венчурного інвестування (RVCA)	Основне завдання асоціації – сприяння становленню та розвитку ринку прямих інвестицій та венчурного капіталу в Росії [8].	Організація сприяє формуванню політичного та підприємницького клімату, сприятливого для інвестиційної діяльності в процесі розвитку інноваційних процесів в економіці, розвиток, інформаційне забезпечення комунікативних площадок для учасників ринку венчурного інвестування, розвиток сучасної системи освіти для підготовки кадрів як для інноваційних компаній, так і для венчурних фондів.
Українська Асоціація Інвестиційного бізнесу (UVAB)	Організація створена з метою сприяння розвитку прямого та венчурного інвестування в Україні [9].	Основні завдання у процесі венчурного інвестування інноваційних процесів: розробка методологічних рекомендацій для підприємств-реципієнтів щодо підготовки інформації для отримання фінансування від венчурних фондів; робота щодо удосконалення законодавчої бази; проведення презентацій та конференцій.

Формальний і неформальний сектори відіграють взаємодоповнюючі ролі. Інвестиції неформального сектора особливо важливі на ранніх стадіях розвитку «стартових» фірм, коли вони потребують «посівного капіталу» для розробки концепції продукту і дослідного зразка, тоді як формальний сектор активніший на стадії швидкого зростання фірми, коли потрібні кошти на розширення виробництва і збільшення обсягу продажів. В Україні венчурна система інвестування інноваційних процесів знаходиться на по-

чатковій стадії становлення. Використання венчурного капіталу як інструменту фінансування інноваційних процесів стримується такими факторами як: відсутність в законодавстві організаційно-правових форм та умов для діяльності фондів прямих та венчурних інвестицій; висока зарегульованість і відсутність гнучких форм фінансування інноваційних етапів; недостатній обсяг державної підтримки; відсутність системи мотивації та маркетингових досліджень інноваційній сфері; недостатня кількість кваліфікова-

них кадрів; слабка інтеграція в глобальну венчурну систему і суттєві бар'єри при проведенні міжнародних операцій; недостатня розвиненість фондового ринку.

Отже, інноватика стає базовим фактором розвитку та конкурентоспроможності як країни в цілому, так і окремих підприємств. Як свідчить досвід розвинених країн, венчурний капітал виступає стратегічним фактором в процесі інвестування інноваційної діяльності. Формування венчурної інноваційної системи сприяє підвищенню динаміки господарської діяльності, структурному оновленню економіки і стимулюванню інноваційних перетворень на підприємствах і організаціях. Однак, венчурна індустрія в Україні тільки починає формуватись. На даному етапі необхідно створити інституціональні умови для розвитку. Створення таких умов можливе за рахунок таких заходів: удосконалення законодавчої бази з метою правового регулювання створення та функціонування інститутів венчурного інвестування інноваційних процесів; створення спеціалізованої організаційної структури некомерційного партнерства, що здатна була б реагувати на широкий спектр питань, пов'язаних з ризиковим інвестуванням; формування, підтримка та інформаційне забезпечення іміджу як країни в цілому, так і окремих регіонів та підприємств, як інвестиційне привабливого об'єкту; стимулювання розвитку інноваційних процесів шляхом забезпечення пільгового оподаткування; проведення та пропаганда маркетингових досліджень; формування комплексних програм навчання персоналу, активна позиція щодо використання нематеріальних активів та інтелектуального потенціалу.

УДК 339.94:005.35

ЛІТЕРАТУРА

1. Грозний І. С. Обґрунтування стадійності механізму венчурного циклу / І. С. Грозний // Схід. – 2005. – № 5. – С. 47–51.
2. Лапко О. О. Венчурний капітал як джерело фінансування інноваційного розвитку економіки / О. О. Лапко // Економіка і прогнозування. – 2007. – № 3. – С. 37–39.
3. European Private Equity and Venture Capital Association [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.evca.eu/>.
4. Venture impact 2010. Venture capital benefits for the U.S. economy, Global Insight [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.contentfirst.com/past/NVCA/NVCA.shtml/>.
5. Science and Engineering Indicators – 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.air.org/fyi/2010/006.html/>.
6. Кардаш О. М Організація та механізм інвестування інноваційних проектів венчурним капіталом [Електронний ресурс] / О. М. Кардаш, П. С. Харів. – Режим доступу : <http://www.nuwm.rv.ua/methods/asp/vd/v41ek14.doc/>.
7. Угнич Е. А. Венчурный капитал и его роль в обеспечении инновационного процесса / Е. А. Угнич // Обеспечение экономического роста России в условиях глобализации : материалы межвузовской научно-практической конференции преподавателей, аспирантов и студентов. – Ростов-на-Дону : ПИ ЮФУ «Эверест», 2007. – С. 36–38.
8. Российская Ассоциация Прямого и Венчурного инвестирования [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.rvca.ru/rus/>.
9. Українська Асоціація Інвестиційного бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uaib.com.ua/abcpeople/venchura.html/>.
10. Воловец Я. В. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навчальний посібник / Я. В. Воловец. – Львів : ЛБІ НБУ, 2004. – 360 с.

Панченко Є. Г., Петрашко Л. П.

ЛІДЕРСТВО В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОЇ КОРПОРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Досліджено зарубіжні та вітчизняні практики викладання курсів та програм «Корпоративна соціальна відповідальність». Розроблена та запропонована авторська програма МБА «Глобальне відповідальне лідерство».

Ключові слова: корпоративна соціальна відповідальність (КСВ), міжнародна ініціатива, Глобальний Договір ООН, відповідальний менеджмент, глобальне відповідальне лідерство.

Исследованы зарубежные и отечественные практики преподавания курсов и программ «Корпоративная социальная ответственность». Разработана и предложена авторская программа МВА «Глобальное ответственное лидерство».

Ключевые слова: корпоративная социальная ответственность (КСО), международная инициатива, Глобальный Договор ООН, ответственный менеджмент, глобальное ответственное лидерство.

Researched foreign and domestic practice teaching courses and programs of «Corporate social responsibility». Developed and proposed the original program MBA «Global responsible leadership».

Key words: *corporate social responsibility (CSR), an international initiative, the UN Global Compact, responsible management, global responsible leadership.*

Постановка проблеми. Глобалізація міжнародного бізнесу вимагає зміни позицій його корпоративної відповідальності. Міжнародна корпоративна експансія на зовнішні ринки зосереджує увагу світової спільноти на вимогах прозорості фінансово-господарської діяльності корпорацій, ясності їх підходів ведення бізнесу, оцінки його впливу на навколишнє та соціальне середовище. Все це викликано негативним впливом людської діяльності на кліматичний режим планети. В якості підтверджуючого аргументу приведемо загальний перелік проблем, що впливають на глобальну зміну клімату планети, в країнах, що розвиваються: складова біомаси в структурі побутового первинного енергоспоживання – 80%, переважає богарного (незрошуваного) сільського господарства, нерозвинена інфраструктура, залежність економік від природних ресурсів, вплив урбанізації та індустріалізації на деградацію оточуючого середовища. Економікам цих країн потрібні суттєві розширення енергетичних та транспортних систем, міського господарства та сільськогосподарського виробництва. І якщо визначений прогрес буде досягатися за рахунок традиційних технологій і інтенсивного використання вуглеводню, це приведе до ще значнішого збільшення об'єму парникових газів, а значить і зміни клімату на Землі. Зміна кліматичного режиму планети є загрозою для всіх держав і в майбутньому буде лише ускладнювати процес розвитку.

Оцінка меж температурних коливань в довгостроковій перспективі дає документальне підтвердження підвищення температури Землі на 1 градус в порівнянні з доісторичною епоєю. Глобальні кліматичні моделі, на основі яких оцінюється вплив на клімат Землі людської діяльності, прогнозують діапазон підвищення можливих температур майбутнього тисячоліття від 2 до 5 градусів навіть у випадку прийняття найрішучіших заходів протидії наслідкам потепління. Глобальне потепління несе небезпеку для всіх країн, але найбільш вразливими у цих умовах будуть країни, що розвиваються (приблизно 75–80% вартості збитків). За оцінками спеціалістів потепління лише на 2 градуси в порівнянні з рівнем температур доісторичної епохи приведе до щорічного зниження ВВП країн Африки та Південної Африки на 4–5%. Більшість країн, що розвиваються, не мають достатніх фінансових і технічних можливостей для управління постійно зростаючими ризиками зміни клімату планети. До того ж їх рівень благополуччя безпосередньо залежить від природного ресурсного поте-

нциалу, який нерозривно пов'язаний з кліматичними умовами.

За історію свого існування людство ніколи не стикалося з потеплінням такого масштабу. Його наслідки можуть досить жорстко обмежити можливості розвитку. Тільки прийняття невідкладних та широкомасштабних заходів по скороченню викидів парникових газів зможе допомогти уникнути небезпеки пов'язаної з потеплінням клімату.

Аналіз літератури. Проблемам глобальної корпоративної відповідальності присвячені роботи політиків, політологів, вчених, дослідників, філософів, медиків, екологів. Теоретичні основи сучасного бачення проблеми та розвитку КСВ закладено провідними світовими школами бізнесу [1–3]. Українськими та російськими вченими О. Білорусом, Д. Лук'яненко, Д. Панченко [4], И. Беляєвою, М. Ескандаровим [5] та ін. [6] вивчалися сучасні проблеми КСВ та розроблені основні принципи «лідерства» сучасності. Європейські країни демонструють приклади зацікавленості держави, як координатора та мотиватора корпоративної соціальної відповідальності бізнесу [7]. Україна знаходиться в числі активних учасників глобальних ініціатив лідерства з КСВ. Проект Національної концепції розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні обговорюється діловими колами та державними діячами країни [8].

Проведений аналіз наукових публікацій з названої теми дає підстави зазначити необхідність розвитку ідеї глобального лідерства. Незважаючи на значний обсяг публікацій з проблем корпоративної відповідальності, питання формування, розвитку та становлення механізмів корпоративної відповідальності в рамках глобального управління недостатньо висвітлені у вітчизняних фахових дослідженнях, мало представлені в магістерських програмах навчання українських вищих закладів, розглядаються переважно фрагментарно, вибірково та не системно. Важливість вивчення проблеми формування лідерства в сфері корпоративної відповідальності, створення платформ взаємодії міжнародних, державних, бізнесових і навчальних інституцій, визначення методологічних підходів та розробки програм навчання відповідальному менеджменту обумовлює актуальність та цілі представленої статті.

Мета дослідження – вивчення «лідерства» у контексті глобальної корпоративної відповідальності на базі створення авторських навчальних програм з фундаментальних дисциплін.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні основними пріоритетами розвитку світової спільноти залишаються скорочення бідності та сталий розвиток. За оцінками економічних досліджень, прогнозований світовий економічний ріст не буде достатньо швидким та рівномірним, а значить достатнім для того, щоб протистояти загрозам зміни кліматичного режиму планети, особливо якщо в його основі будуть вуглеводне залежні моделі розвитку. Тому в основу глобальної відповідальності не можна закладати вибір між економічним ростом та зміною клімату. Дієвим, розумним буде об'єднати та сформувати світову спільноту єдиною ініціативою глобальної відповідальності для вирішення проблем глобального потепління, яка б була тісно пов'язана з економічним розвитком, знижувала б ступінь вразливості та забезпечувала б фінансування переходу до моделі низько-вуглеводного економічного зростання.

Кожний четвертий топ-менеджер, який приймав участь в опитуванні дослідження «Но-

ва ера сталого розвитку», проведеного Accenture та ініціативою Глобального договору ООН для саміту бізнес-лідерів «Створюючи нову еру сталого розвитку» (23–25 червня 2010 р.), відмітив нехватку необхідних знань та навиків у менеджерів, що є головною перешкодою впровадження комплексного підходу до корпоративної соціальної відповідальності компаній [9; 10].

Отже, більшість керівників бізнес структур впевнені, що для того, щоб компанії могли адаптуватися до змінного зовнішнього середовища, необхідно вносити зміни в учбові програми по менеджменту. Успіх залежить від зміни моделей відповідальної поведінки людей, компаній, корпорацій, держав та міжнародних інституцій.

Було проведено дослідження зарубіжних та вітчизняних практик викладання курсів (основних і спецкурсів) та програм (бакалаврських, магістерських, аспірантських) «Корпоративна соціальна відповідальність» (далі КСВ). Фрагмент дослідження приведено в табл. 1.

Таблиця 1.

Формат практик навчання КСВ.

Назва учбового закладу	Наявність магістерської програми / курсу КСВ	Кількість кредитів	Контрольні акценти	Кількість базових / вибіркового курсів
Лондонський Метрополітенський Університет	Магістерська програма	180	дисертація	5/2
Університет Йоркшира	Курс КСВ	10	кейси, екзамен	1
Університет Ланкастера	Курс для аспірантів		кейси	1
Університет Глостершира	Модуль з оточуючого середовища		кейси	
Університет Честера	Модуль сталого розвитку		практика, звіт	
Дублінський технологічний інститут, Ірландія	4 модуля КСВ		проект, екзамен	4/1
Лейцестерська Бізнес школа	7 модулів КСВ			7/–
Бізнес школа Нотінгемського Університету	Магістерська програма КСВ	180	дисертація	
Віденський Університет	Програма для аспірантів			1/–
Український національний університет ім. Т. Г. Шевченка	Окремі лекції, семінарські заняття		можлива магістерська робота відповідної тематики	
Києво-Могилянська академія	Окремі модулі КСВ в різних дисциплінах			
Університет банківської справи Нацбанку України	Спецкурс для магістрів			1/–

Примечание: фрагмент дослідження [11–13].

На сьогодні сформована глобальна відповідальність бізнес-шкіл, які приєднуються до ініціативи ООН «Глобальний договір» та публікують свої звіти по сталому розвитку. Бачення глобальної відповідальності бізнес шкіл – це формування ефективного та відповідального менеджменту, здатного розуміти світові життєво важливі проблеми пов'язані зі збереженням оточуючого середовища; боротьбою з соціальною нерівністю та асиметрією економічного ро-

звитку світу; створенням дружнього інвестиційного клімату і сприятливого регулятивного середовища міжнародних корпорацій; продуціювання нових знань, навиків та менталітету бізнес кіл; вихованням споживачів; застосуванням інноваційних технологій.

Основні поведінкові формати глобальної відповідальності бізнес шкіл – це виховання нового покоління менеджерів, об'єднаних філософією глобальної відповідальності бізнесу; роз-

ширення існуючих та введення нових курсів та програм присвячених етиці ведення бізнесу та його глобальній відповідальності; активізація науково-дослідницької діяльності в цьому напрямку; підтримка та розробка інноваційних програм на тему соціальної відповідальності міжнародних корпорацій; орієнтація навчання на соціально-культурну відкритість, на розвиток діалогу в сфері трудових відносин, на захист оточуючого середовища, на соціальну інтеграцію інвалідів, на фінансову підтримку студентів.

Слід акцентувати увагу на існуванні Міжнародної ініціативи «Принципи викладання відповідального менеджменту» UN PRME. Зараз до неї приєдналися 290 компаній і організацій, серед них і українські: Києво-Могилянська бізнес-школа, Міжнародний інститут менеджменту та інші. Українська мережа Глобального договору ООН стала однією з трьох мереж (Сербія, Японія), робота яких визнана ГД ООН самою активною і результативною в 2010 р. Основні заходи, що демонструють цю активність та результативність, це: Національні конкурси бізнес кейсів по КСВ 2009 і 2010 рр.; Національні конкурси для журналістів на кращий аналітичний матеріал з висвітлення теми КСВ в Україні 2009 і 2010 рр.; круглі столи «Впровадження курсу з КСВ в українських університетах: методологія, перші результати, перспективи», «Роль бізнес-шкіл – об'єднуватися у підготовці відповідальних лідерів»; засідання Консультативної ради з розробки проекту Національної концепції розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні, офіційна реєстрація професії менеджера з КСВ, розробка програми навчальної дисципліни «Корпоративна соціальна відповідаль-

ність» для студентів галузей знань «Економіка та підприємництво», «Менеджмент та адміністрування» освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр [14], Всеукраїнський літній інститут з викладання КСВ.

Держава через Міністерство науки і освіти (МОН) України (наказ № 99 від 10.02.2010 р. «Про концепцію організації підготовки магістрів в Україні») рекомендує зробити дисципліну «Корпоративна соціальна відповідальність» нормативною. Ініціативою ГД ООН в Україні, групи науковців та відповідальних компаній – лідерів українського бізнес середовища є гайд інтеграції курсу КСВ в MBA та конкурс авторських магістерських програм з КСВ.

Вже декілька років у Київському національному економічному університеті ім. Вадима Гетьмана група викладачів кафедри міжнародного менеджменту під керівництвом д.е.н., професора Д. Г. Лук'яненко проводить дослідницьку роботу «Глобальне управління і КСВ». Перші результати названих досліджень знайшли своє відображення у відповідних темах бакалаврських та магістерських курсів «Глобальна економіка», «Міжнародний менеджмент», в між предметнім тренінгу «Технології крос-культурного менеджменту: адаптація до умов реального середовища» магістерської програми «Управління міжнародним бізнесом», підготовці докторських та кандидатських наукових робіт.

Одним з вагомих результатів є розробка авторської магістерської програми «Глобальне відповідальне лідерство» (д.е.н. Панченко Е. Г., к.е.н. Петрашко Л. П.).

Методологічні та методичні аспекти її формування викладені в табл. 2.

Таблиця 2.

Авторська програми MBA «Глобальне відповідальне лідерство».

Назва модулю	Базовий / вибіркового	Кредити	Семестр
1. Перспективи глобального управління в контексті сталого розвитку (лекції)	Базовий		1
1.1. Диспут «Національна стратегія сталого розвитку»	Вибірковий	10	1
1.2. Семінар «Специфіка діагностики КСВ міжнародних компаній»	Вибірковий		1
1. Етичні дилеми глобального управління (лекції)	Базовий		1
1.1. Майстерня проектування моделей етичних рішень в міжнародному бізнес середовищі	Вибірковий	10	1
1.2. Дискусійний клуб «Ринкова етика»	Вибірковий		1
1. Корпоративний менеджмент та стандарти корпоративної соціальної звітності (лекції)	Базовий		1
1.1. Інтегрована оцінка рівня інформаційної прозорості та системності міжнародних корпорацій в сфері КСВ (практика 1 тиждень, звіт)	Обов'язковий	10	1–2
1.2. Тренінг «Соціальна звітність»	Обов'язковий		2
1. Бізнес-лідери соціальної відповідальності (на вибір)	Інтерактивний модуль (дослідження та презентація результатів)		2
1.1. Дисертація			
1.2. Дослідження бізнес-практик КСВ міжнародних корпорацій		20	
1.3. Формування та розробка кейсів з КСВ міжнародних корпорацій			
1.4. Груповий проект			

Основною метою магістерської програми «Глобальне відповідальне лідерство» є формування у слухачів базових знань з корпоративної відповідальності, засвоєння практичного інструментарію реалізації соціально відповідальної поведінки корпорацій в сучасному бізнес середовищі, підготовка відповідальних лідерів – інтеграторів, що забезпечать переорієнтацію стратегій компанії в напрямку сталого розвитку та відповідального ведення бізнесу.

Типова програма MBA «Глобальне відповідальне лідерство» розрахована на 4 модулі:

1 модуль «Перспективи глобального управління в контексті сталого розвитку». Сучасні концепції та критичні перспективи глобального управління. КСВ в контексті сталого розвитку та глобалізації (ключові концепції). Визначення КСВ. Глобальні ініціативи та принципи відповідального лідерства. Проблеми регулювання КСВ. Особливості регулювання та законодавство по сталому розвитку: ЄС, США. Ієрархія інструментарію корпоративної соціальної відповідальності в міжнародному бізнесі. Параметри глобальної корпоративної відповідальності. Глобальний моніторинг соціальної і етичної відповідальності міжнародних корпорацій. Крос-культурні ціннісні орієнтації глобальної корпоративної відповідальності. Електронна отологія і КСВ.

2 модуль «Етичні дилеми глобального управління». Макро- та мікрорівні етичних проблем міжнародного бізнесу. Категорії соціально відповідальної поведінки та їх крос-культурні особливості. Деонтологічна, телеологічна, ринкова етика. Етичні конфлікти. Моделі прийняття етичних рішень. Етика і корупція. Етичний контроль. Корпоративний шантаж. Діагностика та вимірювання етики. Етичний аудит. Корпоративні цінності, кодекс поведінки і етика. Етична самоорганізація у віртуальних соціумах. Корпоративне громадянство: соціальний, політичний і економічний контекст.

3 модуль «Корпоративний менеджмент та стандарти корпоративної соціальної звітності». Трансформаційна модель корпоративного менеджменту. Концепція управління вартістю міжнародної компанії. Управління ризиками. Соціальний контракт. Інформація і комунікація. Керівництва, міжнародні стандарти та основні принципи соціального та екологічного обліку, аудиту та звітності. Стратегії корпоративної соціальної звітності.

4 модуль «Бізнес-лідери соціальної відповідальності» – цей інтерактивний модуль передбачає дослідження формування глобальних партнерств відповідальних бізнес-лідерів; створення платформ глобальної взаємодії міжнародних, державних, бізнес та навчальних інституцій;

практик КСВ міжнародних корпорацій та презентацію його результатів.

Формат 4 модулю: визначення теми дослідження. Філософія, процес та дизайн дослідження. Огляд та критичний аналіз літератури. Збирання даних: види даних, джерела, техніки збору та маніпуляція даних. Якісні дослідження: інтерв'ю, фокус-групи, анкети, вивчення бізнес-кейсів. Кількісні дослідження: анкети, інтерв'ю, когнітивне картування, аналіз статистичних даних, вивчення кейсів. Перевірка гіпотез та пропозицій. Написання дисертації. Дослідження кейсів КСВ на міжнародній арені. Дослідження міжнародних бізнес-практик КСВ. Презентація дослідження (2500–3500 слів на узгоджену тему). Груповий проект. Есе від групи (4000 слів).

Висновки. Саме в переломний момент світового економічного розвитку, коли концепція сталого розвитку повинна інтегруватися в бізнес стратегії більшості компаній світу необхідно, щоб бізнес школи формували у своїх слухачів базові знання з теорії та практики перспектив глобального управління: глобального відповідального лідерства та допомагали набувати відповідних професійних компетенції, що забезпечують механізми реалізації глобальної відповідальної поведінки в сучасному бізнес середовищі. Саме на такі цілі направлена авторська магістерська програма «Глобальне відповідальне лідерство».

ЛІТЕРАТУРА

1. Harvard University, Kennedy School of Government, CSR Initiative [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ksg.harvard.edu/cbg/CSRI/>.
2. Cambridge Programme for Industry [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cpi.cam.ac.uk>.
3. Романов П. В. Корпоративная социальная политика : программа дисциплины для направления 030300.68 «Психология подготовки магистра» / П. В. Романов. – М. : Государственный университет – Высшая школа экономики, 2009. – 17 с.
4. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / [О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін.] ; керівник авт. колективу і наук. ред. О. Г. Білорус. – К. : КНЕУ, 2001. – 733 с.
5. Корпоративная социальная ответственность: управленческий аспект : монография / под общ. ред. д.э.н., проф. И. Ю. Беляевой, д.э.н., проф. М. А. Эскиндарова. – М. : КНОРУС, 2008. – 475 с.
6. Посібник із КСВ. Базова інформація з корпоративної соціальної відповідальності / О. Лазоренко, Р. Колишко та ін. – К. : Енергія, 2008. – 96 с.
7. Національна стратегія соціальної відповідальності бізнесу в Німеччині [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pfi.org/ua/index/php?option=com>.
8. Проект Національної концепції розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні [Електронний ресурс].

- ний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pfi.org/ua/index/php?option=com>.
9. Результати опитування «Нова ера сталого розвитку» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://microsite.accenture.com/sustainability/Document/Accenture_UNGC_Study_2010.pdf.
 10. Створюючи нову еру сталого розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.leadersummit2010.org/>.
 11. Copyright & Disclaimer notice Accessibility Statement [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.londonmet.ac.uk>.
 12. Start an undergraduate course this January [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ittdublin.ie>.
 13. Copenhagen Business School [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.cbs.dk>.
 14. Корпоративна соціальна відповідальність : програма навчальної дисципліни для студентів галузей знань «Економіка та підприємництво», «Менеджмент та адміністрування» освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/main.php?query=gr/>.